

MIKALOJAUS KRISTUPO
CHALLECKIO
EMBLEMINIŲ MEDITACIJŲ

KNYGOS:

ALEGORIJOS (1618)

IR

DVINARIS (1642)

Sudarė Jolita Liškevičienė

Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2020

Projekto finansavo

Lietuvos mokslo taryba

(projekto Nr. MIP-035/2015)

Partneriai:

Lyovo V. Stefanyko nacionalinė mokslinė biblioteka
Vilniaus universiteto biblioteka

Tekstų autoriai

Ona Dilytė-Čiurinskienė, Jolita Liškevičienė,
Tomas Veteikis

Sudarė

Jolita Liškevičienė

Iš lotynų kalbos vertė

Ona Dilytė-Čiurinskienė, Tomas Veteikis

Iš graikų kalbos vertė

Tomas Veteikis

Komentarus rašė

Ona Dilytė-Čiurinskienė, Tomas Veteikis

Redagavo

Asta Vaškelienė

Santrauką

e-vertimai

i anglų kalbą vertė

Santrauką

Vasilis Kapkanas

i ukrainiečių kalbą vertė

Recenzentai

dr. Vytautas Ališauskas, dr. Tojana Račiūnaitė

Dailininkė

Edita Namajūnienė

© Ona Dilytė-Čiurinskienė, 2020

© Jolita Liškevičienė, 2020

© Tomas Veteikis, 2020

© Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2020

ISBN 978-609-447-296-1

TURINYS

Pratarmė (Jolita Liškevičienė) 9

RELIGINĖ VAIZDUOTĖ DIDIKO MIKALOJAUS KRISTUPO
CHALECKIO KŪRYBOJE (Jolita Liškevičienė) 13

Įvadas 13

Keletas Mikalojaus Kristupo Chaleckio biografijos štrichų 19

Dvi *Alegorijų* laidos: lotyniškoji ir lenkiškoji 31

Invisibilia per visibilia: meditacinis Chaleckio *Alegorijų* dėmuo 36

Sakraliosios emblemos ir jų ikonografija 47

Meilės emblemos Nyderlanduose ir jų atgarsiai Lietuvos Didžiojoje

Kunigaikštystėje 68

Valkininkai ir Švč. Mergelės Marijos Loreto namelis 72

Loreto litanija ir Marijos įvaizdžiai dailėje 78

Dievo Motina Chaleckio *dvinaryje* 83

Trečiojo ordino pranciškonų vienuolis 101

ALLEGORIAE, SIVE SIN THEMATA PER QUAE,

AMOR CREATUS CUM AMATO SUPERNATURALI SYMBOLI-

ZANT, ET IN VNUM VELUT AQUAE DUAE CONFLUUNT 106

ALEGORIJOS, ARBA SLAPTAŽODŽIAI, PER KURIUOS

SUKURTOJI MEILĖ SU PAMILTA ANTGAMTIŠKĄJA

SIMBOLIŠKAI SUARTĖJA IR Į VIENĄ TARTUM DVI VANDENS

VERSMĖS SUTEKA (vertė ir komentarus rašė Tomas Veteikis) 149

MIKALOJAUS KRISTUPO CHALECKIO ALEGORIJOS –

PAMALDŽIŲ TROŠKIMŲ PUOKŠTĖ XVII A. LIETUVOS

INTELIGENTAMS (Tomas Veteikis) 221

MIKALOJAUS KRISTUPO CHALECKIO ALEGORIJOS – PAMALDŽIŲ TROŠKIMŲ PUOKŠTĖ XVII A. LIETUVOS INTELIGENTAMS

Tomas Veteikis

Antikos mąstytojų išvelgti ir vėlesnių kartų įvairiai apsvarstyti tarpusavyje sąveikaujantys elementai (žemė, vanduo, oras, ugnis) gali nesunkiai suardyti intelekto neprižiūrėjimus žmonių rankomis sukurtus darbus, tačiau civilizuotų kraštų kultūros paminklų likimui didelės reikšmės turi sąmoninga ir nesąmoninga žmogaus veikla: kultūros vertybių saugojimas, rūšiavimas ar, priešingai, kenksmingos literatūros naikinimas, ignoravimas, išmetimas į šiukšlyną, parlavimas turguje ir pan. Dėl to ir sakoma: „habent sua fata libelli“¹. Kiekviena nuo spaudos atsiradimo išėjusi knyga turi savitą su žmogiškąja veikla glaudžiai susijusį likimą ir dažnai apie jį pati nedaug papasakoti gali, tačiau kiekviena na lieka unikali: pakliūva į unikalaus skaitytojo rankas, užima unikalią vietą knygų lentynoje ar ant kito baldo, unikaliu metu yra skaitoma (arba moderniu prietaisu nuskaityta), unikaliu metu žūva arba naujam gyvenimui atgimsta...

Taip galima pasakyti ir apie čia aptarsimo kūrinio ir knygų, į kurias jis buvo įtrauktas, išlikimą (jų turime vos kelias ir skirtingos kokybės) ir įsivainimą: skaitymą, lotyniško teksto vertimą į lietuvių kalbą ir naujausią

1 Vertimas į lietuvių k. „Knygelės turi savo likimus“. Šiuo pirmuoju lotynišku posakiu išsiskiria ilius-truojame, kaip pateikiamos kitakalbės citatos šiame straipsnyje: jos (jeigu trumpos ir įterptos į mūsų tekstą) rašomos kabutėse, taip pat išnašoje kabutėse pateikiamas jų vertimas į lietuvių k. Tačiau straipsnyje aptariamo pagrindinio kūrinio citatos (ir jų vertimas į lietuvių k.) turės išskirtinį bruožą: jos bus pateiktos kursyvu, o jeigu citata integruota į straipsnio autoriaus sakinį, ji bus dar ir kabutėmis išskirta. Kursyvu taip pat bus išskiriami svetimkalbiai intarpai, knygų pavadinimai bibliografinėse nuorodose ir įvairios smulkesnių kūrinių, eilėraščių, embleminiu segmentų antraštės, taip pat visų jų vertimai. Nagrinėjamo kūrinio alegorinės lemos ar subskripcijos taip pat bus rašomos kursyvu, o jų vertimai, įtraukti į straipsnį kaip jo kompozicinės dalys, bus išskirti išretintu šriftu. Visame Chaleckio *Alegorijų* leidinyje pasikartojantys „techniniai“ terminai, kuriais nusakomi embleminiai segmentai (alegorinės lemos / subskripcijos ir lyrinio turinio eksplikacijos) bus išskirti dvigubai – kabutėmis ir kursyvu, pvz., lotyniškai: „Allegoria“, „Desiderium“, lietuviškai: „Troškimas“, „Troškimas“.

15. Paveikslas „Šv. Antanas Paduvietis“ su aptaisu iš senosios Valkininkų vienuolyno bažnyčios. Lietuva, XVII a. vid., medis, alicijiniai dažai, 72 x 50 cm. Aptaisas – XVIII a. pr., sidabras: kalimas, kalstymas, auksavimas. Bažnytinio paveldo muziejus, BP-400

publikavimą, teksto problemų analizę ir šį straipsnį. Jo autoriui (kartu ir kurio vertėjui) pasitaikė unikali proga išgilinti į sudėtingą ir įdomų XVII a. pradžios intelektinį produktą, atspindintį tuometės Lietuvos inteligentijos gyvenimą, unikalioms aplinkybėms lėmė atrasti naujos ir mažai tirtos literatūrinės medžiagos, panašioms aplinkybėms susiklosčius, susipažinta su dviem skirtingais iš trijų žinomų² tos pačios knygos egzempliorių, turinčių antraštę: *ALLEGORIAE. Sive SYNTHESMATA PER QVÆ AMOR CREATVS cum amato supernaturali Symbolizant, & in vnum velut aquæ duæ confluunt. EX MVSA. NICOLAI CHRISTOPHORI CHALETZKI de Chaletz, Gladiferi Magni Ducatus Lituaniæ, Wolkinicen.[sis.] Leponen.[sis] &c. Capitanei. A. D. EXerCeboꝛ In ManDatls tVIs [= MDCXVIII = 1618]*³, Ps. 118, VILNÆ: ex Typographeo Leonis Mamonicz.

Vienas iš minėtų egzempliorių išliko pilnesnis, o kitas pasižymi nemažu trūkumu: neturi net 16 puslapių (8 lapų, t. y. vieno didelio į aštuonias dalis sulankstyto lakšto, antrojo iš eilės, pažymėto šifru „B“)⁴. Vienas iš jų (tas, kuris pilnesnis) iš Vilniaus Mamoničių spaustuovės nukeliavo į Lvovą (už pusšėto šimto kilometrų nuo Lietuvos sostinės), o kitas – į Krokuvą (už 630 km nuo Vilniaus, apie 300 km nuo Lvovo), tik neaišku, kaip seniai ir kieno dėka jie ten pateko⁵. Be to, atidžios peržiūros metu pastebėta, kad egzemplioriai turi ne tik

2 Trečiasis egzempliorius, paminėtas Daivos ir Sigito Narbutų kataloge (XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas, sudarė Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 62), saugomas Varšuvos provincijos kapucinų bibliotekoje Nove Miasto prie Pilicos (Nowe Miasto nad Pilicą), straipsnio autoriui ir vertėjui nebuvo pasiekiamas.

3 Dvikampiais laužiniais skliausteliais šiame straipsnyje pažymimi vertėjo / straipsnio autoriaus komentarai apie paralelinę rašybą (ypač romėniškųjų skaitvardžių), taip pat į tekstą dėl didesnio aiškumo vertėjo įterpti žodžiai, atkurtos sutrumpintų žodžių raidės ir lapus identifikuojantys skaitmenys (pvz., A₁₀ ir pan.). Tokie patys skliausteliai pasirodys ir ten, kur trumpumo sumetimais bus praleidžiama dalis cituojamo teksto: tokiu atveju jie rėmims daugtaškį.

4 Trumpai tariant, trūksta lapų B r–B₁₀ v.

5 Šiame straipsnyje minimas Krokuvos egzempliorius yra saugomas Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Krokovoje (šifras Cim. 201 adl.), o Lvovo egzempliorius – Lvovo V. Stefanyko nacionalinėje mokslinėje bibliotekoje (šifras CT 78122). Kol kas turime per mažai duomenų šių knygų kelionei į dabartinę saugojimo vietą papasakoti ir jų savininkams įvardyti, nes Ukrainos egzemplioriuje, išskyrus anoniminį lotynišką dvielį, kuriuo įvertinamas Chalecko kurinys ir rašytojo talentas, nėra proveniencinių įrašų. Krokuvos egzemplioriaus antraštinio lapo įrašų būklė reikalauja atskiro specialaus ir kruopštaus tyrimo (dalis proveniencinių įrašų paveikti irimo, popieriaus kraštų mechaninio pažeidimo proceso arba sąmoningai užtepti vėlesniųjų savininkų).

autapimų, bet ir skirtumų tose dalyse, kurios yra išlikusios⁶. O tai suponuoja prielaidą apie skirtingą spausdinimo procesą: kažkuris iš egzempliorių buvo išspausdintas vėliau arba pataisytas prieš įrašant.

Kiekvienas iš egzempliorių skirtingai pateko į straipsnio autoriaus akiratį: defektuotąjį kaip popierinę kserokopiją paskolino projekto iniciatorės (Jolita Litkevičienė, Ona Dilytė-Čiurinskienė), o Lvovo egzempliorius buvo atsiųstas kolegės Onos Dilytės-Čiurinskienės kaip virtuali skaitmeninė kopija, įgyta vėlnagės Lvove metu, lengvai demonstruojama kompiuterio ekrane. Už tai straipsnio autorius dėkingas visoms minėtoms pagalbinkėms ir, visų projektui dalyvių vardu, – knygų kopijas suteikusioms bibliotekoms.

Taigi du unikalūs XVII a. leidiniai tartum du nepanašūs dvyniai su skirtingu likimu, bet abu, neįveikti laiko ir kitų jėgų ardomosios galios, šiandien vėl sueina draugėn, idant paminėtų savo atsiradimo 400-ąją sukaktį (*Alegorijos* išspausdintos 1618 m., nors parašytos anksčiau, 1612 m.). Tokią pat sukaktį švęs ir jų lenkiškas „broliš“, antrašte *ALLEGORIAE, Albo Kwiećia modł gorących wyndlezione dla unurzenia dusze w Bogu*, w WILNIE: w Drukarni Leoná Mamonniczá, Roku Pańskiego 1618. Šis kūrinys nėra pažodinis lotyniškųjų *Alegorijų* atitikmuo, veikiau parafrazė, bet išsauganti daug bendrų kompozicijos ir turinio elementų. Jis šiame straipsnyje nebus detaliai nagrinėjamas, tik kai kuriomis jo dalimis bus pasiremta aptariant lotyniškojo „brolio“ tekstą ar aiškinantis autoriaus sumanymo kilmę.

Šioje naujai publikuojamo kūrinio ir jo vertimo apžvalgoje labiau bus pažymima bendrieji lotyniškųjų Chalecko *Alegorijų* teksto turinio, kompozicijos ir stilistikos bruožai, juos siejancio autoriaus ar subjekto (dažnai bylojancio tuoju asmeniu) tikslai ir vertybės.

Kadangi apie *Alegorijų* autorių jau nemažai rašyta⁷, čia bus paminėti tik svarbesnieji biografijos faktai, galintys pasitarnauti kaip argumentas kalbant apie galimas paskatas sukurti tokį kūrinį. Po to daugiau koncentruosimės į

6 Apie tai žr. Tomo Veteikio komentaruose, publikuojamuose kartu su vertimu į lietuvių k.

7 Jolita Litkevičienė, „Didikas Mikalojus Kristupas Chaleckis ir jo literatūrinis palikimas“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 40, Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 119–152; „Žyčiai i twórczość Mikolajaja Krzysztofa Chaleckiego“, in: *Mikolaj Krzysztof z Chalca Chalecki, Kompendium retoryczne*, wstęp i oprac. Jarosław Nowaszczuk, Marek Skwara, przekład Jarosław Nowaszczuk, (ser. *Retoryka. Małe Podręczniki Wielkich Mistrzów*, t. DCCCXXIII (739)), Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2009, p. 9–49.

Chaleckio ištara apie savo kūrinio tikslus ir įvairiose vietose įvardytas vertybes, detaliau pažvelgsime į jo dėstomą alegorijų koncepciją. Apžvalgos pabaigoje aptarsime *Alegorijų* turinio, kompozicijos, kai kuriuos stiliaus⁸ bruožus.

GYVENIMO STIMULAI KŪRYBAI IR AUTORIAUS LITERATŪRINIAI KONTAKTAI

Raštingumo, pamaldumo ir pradinių mokslų Chaleckis galėjo pramokti savo tėvo katalikiškojo konvertito Dimitrijaus Chaleckio (apie 1550–1598) namuose, kuriuos šis turėjo Vilniuje ir Gardine. Nors duomenų apie tai nėra išlikę, bet, ruošiantis studijoms, tėvo namuose galėjo būti nusamdytas koks nors privatus mokytojas (tai buvo įprasta praktika Lietuvos ir Lenkijos didikų šeimose)⁹. Vėliau kurį laiką studijavo Vilniaus jėzuitų akademijoje (sakoma, kad ten pabuvojo sulaukęs vos šešerių), bet apie jos baigimą duomenų nėra¹⁰. O suaugęs, kažkurio metu prieš vedybas (1613), turėjo kontaktų su tada dar jaunu dvaro poetu, heraldikos žinovu, mentoriumi ir vertėju Stanislovu Serapinu Jagodinskiu (apie 1590/1595–1644), kuris jo vestuvėms išleido proginį epitalamiją: *Syzygia praenobilium musteorum coniugum Illustris et Magnifici d. d. Christophori Chalecki de Chalecz Illustrissimi D. D. B. M. Demetrii Chalecki de Chalecz Thesaurarii M. D. L. etc., Capit: Mohilow. etc., Brescen[is] etc. F. et per illustris Mariae Leonorae Stuoebichin, Hymnete Stanislae Seraphino Jagodinski S. A. V. decantata. Chronomonostihon [sic] = Chronostichon? Chronomonostichon?]: Sponsus Iannes CryostoMe DIVE faVeto. [Vilnae: ex Officina Josephi Karcani, 1613] (LNB šifras: R.XVII:B.954 (7)).*

XVII a. pradžioje Mikalojus Kristupas Chaleckis su broliu Aleksandru, dvylika metų keliaudamas bei studijuodamas užsienyje¹¹, gilino savo tikybos,

8 Mimimo kūrinio stilistika nuspelno atskiros išsamios studijos, šiame straipsnyje nesistengta visko aprėpti.

9 Pvz., Saliamonas Risinskis mokė ir lydėjo į mokslus Kristupo Radvilos Perkūno sūnų Kristupą Radvilą, Johanas Milijus – Grigo Chodkevičiaus vaikus. Didikų vaikus mokė ir lietuviai Jurgis Zablockis, Stanislovas Rapolionis. Ne vienai didikų giminei preceptoriaus paslaugas teikė toliau minimas Stanislovas Serapinas Jagodinskis.

10 Jolita Liškevičienė, *op. cit.*, p. 124 (ir Nr. 15).

11 *Panegyris Encomiastica Illustrissimo Domino D. Christophoro de Chalecz Chalecki, Palatino Nouogrodensi, Wolkinicensi etc. etc. Capitaneo. Sub Auspiciatissimi eius aduentus celebritate, Patrono etc. Benefactori A Residentia Novogrodensi Societatis Iesu Oblata 1651, Vilnae: Typis im-*

retorikos ir filosofijos žinias. Kelionių metu ypatingą dėmesį skyrė Švč. Mergelei Marijos kultui ir mokslams, jo panegirikose minima, kad lankėsi Vokietijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Nyderlanduose¹², didelį dėmesį skyrė piligrimų itin lankomoms šventoms vietoms, ypač Loreto Marijos koplyčiai ir Romos Šventajam Sostui, o iš mokslo šventovių jį labiausiai patraukė italų ir prancūzų mokyklos: vienu metu klausėsi Justo Lipsijaus, o retorikos ir filosofijos mokėsi prižiūrimas žymaus Flandrijos retorikos mokytojo Simono Kaulerijaus (Cauler, Caulier (?)-1619)¹³. Šis buvo taip patenkintas lietuvių didikų paauglių pažanga, kad savo retorikos vadovėlio trečiąjį leidimą¹⁴ dedikavo abiem broliams Chaleckiams ir įtraukė Mikalojaus Kristupo parengtą santrauką (atleista Paryžiuje 1605 m.)¹⁵. Iš „Dedikacijos“ sužinome, kad Mikalojus Kristupas ir jo brolis maloniai stebino savo mokytoją savikritikumu, drovumu (*pu-dor*) ir uoliu darbu (*labor*)¹⁶. Ten taip pat¹⁷ įvardyta, kad jie studijavo arba bent jau savo baigiamuosius darbus viešai pristatė XIV a. įkurtoje Paryžiaus akademijai priklausiusioje Bonkūro kolegijoje (lot. *Becodanium*, pranc. *Collège Boncourt*), kur jų klausėsi ir jais žavėjosi mokyčiausi žmonės ir išskirtinių gabumų jaunimas („conuentu{ } doctissimorum hominum et lectissimae iuuentutis“¹⁸).

presta Vilnae in Academia eiusdem Societatis, [1651], l. B, r. „Duos annos vltra decennium extra Patriam eruditioni vt Tua esset, impendisti“ – „Dvejetą metų virš dešimties svetur nuo Tėvyinės erudicijai, kad ji būtų Tavo, paskyrei“.

12 Plg. *Panegyris Encomiastica...*, l. B v; Jolita Liškevičienė, *op. cit.*, p. 125 (ir Nr. 30).

13 Kukulius biografiniai duomenys nurodo, kad tai buvo iš Flinos (Flines-lez-Raches?) prie Flandrijos miesto Duacum (pranc. *Douai*, ol. *Dowaai*) kilęs retorikos mokytojas ir rašytojas, dėstęs retoriką tame mieste veikusioje Marchianų kolegijoje (in Collegio Marchianensi). Plg. *Bibliotheca belgica, sive Virorum in Belgio vitā, scriptisque illustrium catalogus, librorumque nomenclatura continens scriptores a clariss. viris Valerio Andrea, Auberto Mireo, Francisco Sweetio, altisque recensitos, usque ad annum M.D.C.LXXX [...]* Cura et studio Joannis Francisci Foppens, Paris secunda, Bruxellis: per Petrum Foppens, Typographum et Bibliopolam, 1739, p. 1098.

14 *Rhetoricorum Simonis Caulerii libri quinque. Editio tertia, praeceptis auctior, illustris exemplis, et epitome praeclari iuuenis Poloni Christophori de Chalecz Chalecki luculentior*, Parisiis: [s. n.], M. DCV. [...].

15 Leidinio prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=8QdJAAAACAAJ&pg=PP14&lp-g=PP14&dq=rhetoricorum+caulerii&source=bl&ots=xCwIFoZzAi&sig=gnzy8hPozen94vTHq4y5G9MQw&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwjkp2A67PVAhXEuhQKHdHkCo8Q6A-EISDAG#v=onepage&q=rhetoricorum%20caulerii&t=false>.

16 *Rhetoricorum Simonis Caulerii libri quinque*, l. e, r.

17 *Ibid.*, l. e, v.

18 Čia ir kitose citatose atlikti rašybos pakeitimai, o morfologinis pakeitimas, taip pat neaiškiai parašytos ar išspausdintos ir mūsų rekonstruotos raidės išskiriamos specialiais skliausteliais „[]“.

Dar minima, kad Mikalojus Kristupas studijavo Leidene¹⁹, be minėto Simono Kaulerijaus, kaip jo mokytojas įvardytas Justas Lipsijus (Joost Lipsius, 1547–1606), dirbęs Leideno universitete nuo 1579 m., bet apie 1590-uosius (jį žės į savo gimtąjį Liuvoną ir ten iki mirties dėstęs Trikalbėje kolegijoje (lot. *Collegium trilingue, Collegium Buslidianum*). Gali būti, kad prie Chaleckio *Allegorijų* išspausdintame anoniminiame eilėraštyje „Ad Illustrēm et Magnificēm Dominum libelli huius concinnatorem“ („Šviesiajam ir Garbingajam Ponui, šios knygelės parengėjui“) daroma užuomina į Leidoną, o ne į jį pavadintum panašų Lioną (abu lotyniškai vadinami *Lugdunum*), nepaisant to, kad būtent pastarąjį (t. y. Lioną) lengviau būtų identifikuoti kaip eilėraštyje minimą keltų sostinę (*Celtarum caput*), mat Leidenas priklausė germanų grupės genties batavų – arealui. Štai kaip skamba ši užuomina:

Et res ipsa, vir & nobilis author est;

Gentis CHRISTOPHORVS gemma CHALECLÆ,

Quem linguis varijs Artibus & bonis,

Et cultum celebris pollice LIPSII,

Fulgorem Litauae facit Eparchiae,

Celtarum caput vrbs Attidos aemula;

Altrix nobilitum nobilis artium.²⁰

Tačiau taip pat galima išvelgti užuominą į Liuvoną, nes Justas Lipsijus būtent ten galėjo būti XVI–XVII a. sandūroje, kaip tik šio miesto istoriją jis ir parašė ir vadino ją „belgų Atėnais“, o panašų epitetą Chaleckio lankytaim ir jį apšvietusiam miestui rado ir aptariamo eilėraščio autorius: *vrbs Attidos aemula* („Atikai (Atėnams) prilygstantis miestas“). Taigi neatmestina, kad

19 Jolita Liškevičienė, *op. cit.*, p. 124.

20 Ir pats veikalas, ir vyras, jo autorius, yra kilnus;

KRISTUPAS, CHALECKIŲ giminės pažiba,

Kurį, išugdytą įvairiomis kalbomis, geraisiais mokslais

Ir garsiojo LIPSIIJAUS nykščiu,

Lietuvos krašto spindesiu daro

Miestas, prilygstaš Atikai, keltų sostinė,

Kilni penėtoja kilnių menų.

Visas Chaleckio *Allegorijų* ir su jomis susijusias kitų autorių tekstų citatas, jeigu nenurodyta kitaip, vertė Tomas Veteikis, šio straipsnio autorius.

Mikalojus Kristupas Chaleckis studijų tikslu lankėsi ir Liuveno Trikalbėje kolegijoje, ten jį ir galėjo pasiekti savo „nykščiu“ (t. y. įtaka) garsusis nyderlandų ir belgų humanistas.

Kokius dar mokslus, išskyrus anksčiau minėtą retoriką, studijavo ir ką taigė Mikalojus Kristupas Chaleckis, konkrečių duomenų nėra. Įvairiose biografinėse nuotrupose pažymima, kad jis buvo gabus kalboms ir retorikai, taip pat akcentuojamas jo smalsumas ir pamaldumas, bet nėra kalbama apie jo ambicijas įgyti mokslinius laipsnius: greičiausiai jų nesiekė, bet rūpinosi savo plačia erudicija, universaliu išsilavinimu, o vienintelis žinomas jo mokslinis darbas – Galeckio laidotuvinėje kalboje²¹ įvardytos Sorbonoje apie 1607 m. (kai buvo aštuoniolikmetis) apgintos tezės iš visų mokslų („ze wŹzech náuk“), dedikuotos Lietuvos ir Lenkijos valdovui Vladislavui IV Vazai²². Kartu su retorika jis mokėsi ir politiniame gyvenime reikalingų dalykų, ypač istorijos, diplomatijos, teisės, etikos, psichologijos, t. y. to, ką 1651 m. jam skirta pamegrika įvardijo kaip „rerum Ciuiliūm cognitio“ – „pažinimas pilietišų dalykų“, kuriuos jisai ištraukęs „e monumentis veterum“ – „iš senovės autorių paminklų“. Vienas iš tokio pažinimo aspektų – „casta politics“ – „nesuteptas blizgesys“ ar „skaisti elegancija“, kuri pasiekama gilinantis į pirminius krikščioniško maldingumo ir moralės šaltinius, kitas – suvokimas, „quo cardine publicas priuatasque res circum ferri necesse sit“ („ant kokios ašies neišvengtamai sukasi viešieji ir privatieji reikalai“).

Su Lipsijumi ir kitais nyderlandų humanistais turėjo ryšių dar vienas Lenkijos ir LDK intelektualas – Jonas Zamoiskis (1542–1605), pirmosios privačios akademijos Lenkijoje ir Lietuvoje steigėjas (atidaryta jo paties įkurtame Zamostės mieste 1595 m.). Jo sūnus 1610–1612 m. mokė Adriaanas van Roomenas, užsienyje (Viurcburge, Liuvene) vėliau globojęs ir kitus

21 *Strzala wieczney szczęśliwości kresv dopędzaiata w Wybornym biegu pobożnego życia Jaśnie Wielmożnego Jego Mości Pana P. Mikołaja Krzysztofa z Chalca Chaleckiego Woiewody Nowogrodzkiego, Wolkinickiego, Lepuńskiego etc. Starosty: podobieństwem iego herbowney Habdankowey, wystawiona w Kazaniu pogrzebowym dnia 11 Wrzesnia Roku P. 1653. w Cudownym Loretańskim Wolkinickim Panny Naświętżey Domezku od niego fundowanym y zakonowi Bractey S. Franciszka Conuentualium oddanym. Przez Wielebneho Oyca Mikołaja Antoniego Junosza Galeckiego Doktora Pisma S., Regenta y Kaznodzieię Ordynariusza Holszańskiego tegoż Zakonu. Zą dozwoleciem Pasterskim Jaśnie Wielmożnego Jego Mości X. Biskupa Wileńskiego y Przełożonych Zakonnych, do Druku podana, w Wilnie: w Drukarni OO. Bazylianow S. Troycy, 1654.*

22 Mikolaj Anton Junosz Galecki, *op. cit.*, I. D v.

lenkus²³. Baigdamas studijas Paryžiuje Mikalojus Kristupas Chaleckis Ža-
moiskio mirties proga parašė jam skirtą giriamąją kalbą, kurioje išaukštino
velionio dorybes ir pasinaudojo proga paminėti šio didiko indėlį puoselėjant
kultūrą. Sunku pasakyti, kiek tiesiogiai Chaleckis buvo pažįstamas su Ža-
moiskiu ir kiek galėjo būti jo inspiruotas, tačiau neabejotina, kad šiuo veikalu
labiau stengėsi įsiteikti kitam asmeniui – savo globėjui Petriui Vesiolovskiiui
(?–1621), Petro Vesiolovskio vyresniojo (?–1556) ir Kotrynos Valavičiūtės sū-
nui, Kauno, Tykocino ir Vasilkuvo seniūnui, 1590–1598 m.ėjusiam Lietuvos
dvaro pažiūdininkio (pareigūno, atsakingo už valdovo asmeninių lėšų tvar-
kymą) pareigas, vėliau iškilusiam iki Lietuvos dvaro maršalo (1615–1619) ir
Lietuvos didžiojo maršalo (1615–1621) posto²⁴. Dvaro pažiūdininkio pareigas
jis perėmė iš Mikalojaus Kristupo Chaleckio tėvo Dimitro, kuriam po Abie-
jų Tautų Respublikos Seimo nutarimo atidalinti valstybės išdą nuo karaliaus
išdo liko Lietuvos didžiojo išdininko pareigos.

Kaip matyti, literatūrinei kūrybai Mikalojų Kristupą Chaleckį skatino
ne tik jo piligriminės ir edukacinės kelionės metu išmoktos pamaldumo,
kalbų, retorikos, istorijos, politikos ir filosofijos pamokos, bet ir įtakingi po-
litinio gyvenimo veikėjai ir kultūros mecenatai. 1651 m. panegirikoje netgi
įvardytos kilmingos didikų giminės, su kuriomis jis turėjo giminystės ar abi-
pusio palankumo ryšius: Zbaraskiai, Čartoriskiai, Sapiegos ir Chreptavičiai²⁵,
kurie buvo ruseniškos kilmės, savo protėvių ryšiais susiję su LDK didžiaisiais
kunigaikščiais, jų aplinkos žmonėmis, užėmė Lietuvoje aukštus valstybinius
postus²⁶.

23 Andrzej Borowski, „Justus Lipsius and the Classical Tradition in Poland“, in: *Iustus Lipsius Europae Lumen Et Columna. Proceedings of the International Colloquium, Leuven 17–19 September 1997*, ed. G. Tornoy, J. de Landtsheer, J. Papy. *Supplementa Humanistica Lovaniensia*, XV, p. 12.

24 Plg. Kasper Niesiecki, *Herbarz Polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 9, Lipsk: Breitkopf, Haertel, 1842, p. 324–327.

25 *Panegyris Encomiastica*, l. A v.

26 Antai Sapiegų giminės pradininkas Semionas ar Simonas buvo Lietuvos didžiojo kuni-
gaikščio Kazimiero raštininkas (Algirdas Matulevičius, Antanas Tyla, „Sapiegos“, in: *VLE*,
t. XXI, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2012, p. 127), Zbaraskiai kilmė,
anot ankstyvųjų lenkų genealogų, buvę tolimi Algirdo sūnaus Kaributo palikuonys (Kasper
Niesiecki, *op. cit.*, t. 10, 1845, p. 115), Čartoriskiai – Gediminaičio Liubarto arba Algirdaičio
Karigailos ainiai (Kasper Niesiecki, *op. cit.*, t. 3, 1839, p. 222–223), Chreptavičių pradininkas –
Jogailos ir Vytauto laikų didikas Vizgirdas (*ibid.*, p. 85–86).

Vieną kartą *Alegorijų* leidinyje pažymimas ir garsiausias tuometės LDK
didikų giminės atstovas – Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis (1549–1616).
Anoniminio eilėraščio *Ad Eundem (Tam pačiam)* autorius parodo Našlaitė-
lį kaip sektiną pamaldaus ir veiklaus (vertinančio laiką ir mokslą) kataliko
pavyzdį ir sukuria paralelę tarp dviejų didikų: kaip neseniai miręs Radvila
Našlaitėlis užėmė aukštus postus Lietuvoje ir po atsivertimo į katalikybę tapo
svarbia figūra tarptautinėje arenoje, taip dabar Chaleckis, ugdydamas savo
dorybę, turi galimybę pasiekti amžiną gyvenimą ir šlovę. Tačiau ši sąsaja nėra
tiesioginė, ir todėl negalima griežtai teigti, jog kaip tik Radvila Našlaitėlis ins-
piravo Chaleckio pamaldumą ir vertybių pasirinkimą: pamaldumu garsėjo ir
Chaleckio tėvas bei giminės pirmtakai²⁷.

Prie Chaleckio literatūrinės sėkmės prisidėjo ir kiti jo laiko kultūros
žmonės, garsia kilmė nepasižymėję, bet dėl savo talento ir darbštumo iškilę
Lietuvos kultūros istorijoje. Iš tokių minėtinas Leonas Mamoničius (? – po
1626), kurio spaustuve išspausdino ir lotyniškąją, ir lenkiškąją Chaleckio *Ale-
gorijų* knygas, o lotyniškoji tikriausiai yra vienintelė Mamoničių spaustuve-
je išėjusi lotyniška knyga²⁸. Pats faktas, kad egzistuoja skirtingi pastarosios
knygos egzemplioriai, netiesiogiai byloja apie aktyvų jos autoriaus bendradar-
biavimą su spaustuvininku: įmanu, kad tik dvišaliu susitarimu buvo atlikti
anksčiau minėtojo defektuoto tiražo perspausdinimas.

Kitas talentingas Chaleckio aplinkos žmogus – Stanislovas Serapinas Ja-
godinskis (apie 1590/95–1644). Lietuvos literatūros tyrėjai į jo ir Chaleckio ry-
šius tik labai neseniai atkreipė dėmesį²⁹. Šalia kitų reikšmingų pastebejimų gali-
ma pridurti tai, kad šis asmuo buvo ne tik gerai išsilavinęs lotynistas, bet ir mo-
kėjo senąją graikų kalbą ir buvo sukūręs graikišką dvielį kitam žinomam LDK
didikui – Eustachijui Valavičiui (1572–1630), tuomečiam Vilniaus vyskupui³⁰.

27 Jolita Liškevičienė, *op. cit.*, p. 127.

28 Žr. Daiva Narbutienė, Sigita Narbutas, *op. cit.*, p. 62 (Nr. 150) ir šios knygos „Asmenvardžių
rodyklė“, p. 306.

29 Jolita Liškevičienė, *op. cit.*, p. 130 sqq.

30 Leidinyje *AVSPICATISSIMVS Illmi ac Rmi in CHRISTO Patris, ac Domini, D. EVSTACHII
WOLOWICZ, D. G. EPISCOPI VILNENSIS, PRAESVLARIS ENTHRONISMVS, A PRAE-
NOBILI IVENTVTE Academia Vilnensi, Societatis IESV, summo gratulandi studio
AMETPOE KAI EMMETPOE adornatus*. A. D. Intra VoCatVs a Deo tanqVaM Aaron
Hebr. 5, VILNAE: in Typographeo Academiae S. I. nenumeroatame p. 8 išspausdintas įman-
trokas dvielilis antrašte „ΕΙΘΩΝΜΥΚΩΝ [sic] = ΕΙΘΩΝΥΜΙΚΩΝ“.

Graikų kalbos žiniomis pasižymėjo ir pats Chaleckis, tai liudija ir jo *Alegorijų* dvigubos antraštės, ir pavieniai graikiški žodžiai pratarmėje, ir graikiškos kilmės terminai bei neologizmai lemosė ir ikonų subskripcijose, o netiesiogiai – ir jam skirtos jo amžininkų graikiškos liaupsės. Vienas iš tokių – Laurynas Bojeris (Lars Bojer, Laurentius Boierus, apie 1562–1619), Chaleckio leidiniui parūpinęs graikišką epigramą, o savo vardą paslėpęs po graikišką anagramą. Epigrame išaukštinama naujai išleidžiama knyga, piešiamas jos kaip personifikuoto pasaulin atkeliaujančio kūdikio vaizdas, pabrėžiama tos knygos dorovinė ir pietistinė misija, jos vizualinis pobūdis ir galia atsiderkoti autoriui – galia per vaizdus jį pašlovinti:

APIE KNYGĄ

Knyga, keliauki, svarbi apraiška pranašingo Valdovo,

Kūdikį tu žavus Kristupo, raštais puikaus.

Visokeriopa dorove tirpdyk krūtines akmenširdžių,

Dievą be galo mylėt skatink, ir jį – atsiliept.

Ir raižiniuotą dainuok giliaminčio Chaleckio tu šlovę

Akiai džiugiais raižiniais, kerinčiais sielą vaizdais.³¹

Po eilėraščių išspausdinta trumpa anagrama »ΑΥΡΑΙΝΕΩ ΒΡΟΤΗΣΙΟΣ«, pristatyta sutrumpinta lotyniška frazė »ANAGRAM.[MA] AVT:[ORIS]«. Graikiškas raidės sudėliojus kitaip, tik pačias pirmąsias (atitinkamai A ir B) palikus savo vietoje, nesunku perskaityti asmens vardą ΔΑΥΡΕΝΤΙΟΣ, o likusias raides sujungti į pavardę ΒΩΙΗΡΟΣ, kuri pakankamai tiksliai atitiktų šio švedų kilmės jėzuito lotyniškai rašomą pavardę Boiėrus. Šio asmens suinteresuotumas Chaleckio kūriniu leidžia daryti prielaidą apie gilesnius judviejų ryšius, galbūt apie jų ankstyvą pažintį Vilniaus akademijoje, kuomet Bojeris čia dėstė poetiką ir retoriką, galbūt ir juos siejusius profesinius saitus. Mat Bojeris buvo jėzuitas, o Chaleckis šios vienuolijos veiklai nebuvo abejingas: tai įrodo jo ankstyvos pamokos Vilniaus akademijoje ir ypač jo domėjimasis ten vykusia pamaldžia jaunimo veikla. Kaip užsimena Stanislovas Serapinas Jagodinskis, kuris per Chaleckio vestuves buvo Švč. Mergelės kongregacijos

(kitaip dar vadintos sodalicija, lot. *sodalitas Parthenica*) sekretorius, jo giriamasis patronas (t. y. Chaleckis) buvo šios kongregacijos „non infimi subselli socius“ („ne pats nereikšmingiausias bičiulis“)³². Vėliau palankumą jėzuitams Chaleckis išreiškė prisidėdamas prie jų kolegijos Gardine steigimo³³ ir kaip to miesto seniūnas globodamas Naugarduko jėzuitus.

Dvasingumo paieškos taip pat buvo itin svarbus stimulus Chaleckio kūrybai. Kaip anksčiau minėta, savo kelionėse jis lankė ne tik mokslo centrus, bet ir garsias šventąsias vietas, sutraukdavusias minias tikinčiųjų, dvasininkų ir pasauliečių. Remdamasis šiais išpūdžiais ir patirtimi, vėliau didikas rūpinosi pamaldumo sklaida Lietuvoje, materialiai rėmė vienuolijas (ypač pranciškonų ir jėzuitų), fundavo Valkininkų bažnyčią ir privačiam maldingumui pritaikytą koplyčią – Loreto namelį³⁴. Šalia šios aktyvios dvasingumo praktikos tarp LDK didikų ir vienuolių buvo paplitusios ir į tylią maldą, kontempliaciją ar plačiai neviešinamą Dievo ir šventųjų adoraciją orientuotos privataus maldingumo formos, kurias taip pat palaikė ir skatino įvairios vienuolijos. Loreto namelio steigimas laikomas privataus pamaldumo išraiška³⁵, tačiau tokio maldingumo formų būta daug kitokių, o didikui netrūko galimybių rinktis: gilinimasis į tikėjimo tiesas, Šv. Rašto ir šventųjų asmenų kulto paslaptis ir šių žinių tikrinimas įvairiomis žmogaus gyvenimo progomis – dvasinės literatūros skaitymo, skirtingų prasmų apmąstymo, parafrazių rašymo, dalyvavimo bažnytinėse apeigose, giesmių klausymo, šventųjų atvaizdų stebėjimo, išpažinčių, atgailos, maldų ir kasdienio bendravimo su žmonėmis ar tarnais akimirkomis – buvo būtent tai, kas sudarė sąlygas dvasinius išgyvenimus kaupti kaip prievaičią patirtį. Panegirikose linkstama idealizuoti jomis šlovinamus asmenis, todėl šiuose kūriniuose įamžintu išskirtinai pamaldaus didiko (kaip vaizduotas Chaleckis) paveikslu galima pasitikėti tik iš dalies. Pamaldumas tikriausiai nebuvo vien tik asmeninis Chaleckio atradimas, bet jis rėmėsi ir į giminės papročius bei tuo metu vyvusias krikščioniškojo maldingumo tendencijas. Turbūt neklystume manydami, kad tokį kūrinių kaip *Alegorijos* parašyti bent iš dalies taip pat paskatino ir šeimoje bei susitikimų su kitais didikais metu re-gėti pavyzdžiai, ir piligriminėse kelionėse pastebėti pamaldaus krikščioniško

32 Plg. [Stanisław Serafin Jagodyński]. *Szybyła*, t. A, v.

33 Jolita Liškevičienė, *op. cit.*, p. 128.

34 *Ibid.*, p. 137–141.

35 *Ibid.*, p. 137.

31 Graikišką tekstą žr. šios knygos p. 163.

bendravimo privalumai, ir anų laikų religinės arba devocinės literatūros įvairovė, džiugindavusi ir tyro paprastumo ieškančius maldininkus, ir mistinių prasmų ištroškusių smalsius ar siekiančius žinių eruditus.

KŪRINIO INTENCIJOS

Apie autoriaus sumanymą ir savo kūriniiu keliamus tikslus pirmąjį įspūdjį sudaro išplėstinis viso leidinio pavadinimas, o giliau šį sumanymą suvokti padeda autoriaus malda kitoje antraštinio lapo pusėje ir malda palydinti pratarinė.

Skaitytojui iš pat pradžių sudaromas įspūdis, kad kūrinio tema ar objektas – pačios alegorijos, suprantamos kaip slaptažodžiai ar specialios sutartinio ženklavimo priemonės (lot. *synthemata*, gr. συνθηματα), kuriomis reikiama mintys ir jausmai arba, vartojant antraštės žodžius, tokios priemonės, kurioms veikiant, „sukurtoji meilė simboliškai suartėja su antgamtiškąja“ ir sudaro bendrą nedalomą vienvę. Vartančiam knygą ir jos dar neskaičiusiam žmogui šitoks pavadinimas gali sukelti įspūdį, kad alegorijos yra būtent tie po visą knygą kas kelis puslapius tvarkingai išsimėtę vaizdūs piešiniai (lyg simboliai, ženklai, vaizdinės užuominos) su glaustais jų vaizdinio turinio aprašais, po kurių eina ilgesni aprašymai. Tačiau šį „paviršinį“ alegorijos sąvokos supratimą netrukus tenka papildyti, kai įsiskaitoma į pratarinės tekstą (*Allegoriae*, I. A. 1–A. 3 v). Nors autorius savo ketinimų konkrečiai neįvardija, tačiau praktiškai pratarinėje apie juos pasako netiesiogiai: alegorijos sąvoką jis bando apibrėžti palyginimais-metaforomis, o vėliau, aprašydamas kiekvieną alegorinį vaizdą, daugiau ar mažiau remiasi tais palyginimais. Šitaip bandydamas determinuoti autorius, nors ir nesąmoningai (t. y. to sąmoningai neįvardydamas), jis pareiškia savo nuomonę, kad alegorija yra principas kitaip kalbėti apie tą patį reiškinį ir suteikti jam kitų realiųjų pavadinimus. Deja, apie konkrečią savo alegorijų rinkinio paskirtį, apie alegorijų skaičių, jas siejančius ryšius nieko pratarinėje nepasako. Panašu, kad autorius nesiekia išskirti vieno teisingo apibrėžimo ir nesistengia įvesti vieno visus pateiktus vaizdus jungiančio logiško paaiškinimo, o tartum nori palikti tai saviemigai: tiesiog dalintis savo vidinėmis įžvalgomis, pastebėjimais, aliuzijomis ir skaitytas Šventraščio, antiikinių knygų vietas, gamtos ir žmonių pasaulio reiškinius. Tikėtina, kad svarbus metodinis principas, tikslas ir adresatas yra nusakyti po antraštės einančiuose

maldos žodžiuose: „Duce Religione, Zelo, Spiritu“ – „vadovaujant Tikėjimui, Uolumui, Dvasiai“, taigi pagrindinis kūrinio mintis rikuojantis principas yra susijęs ne su racionaliu apgalvojimu, o su tikėjimu, jausmu, įkvėpimu ir šiuos dvasinius judesius aprėpiančia sąvoka – malda. „Divitias Religionis, Zeli, Spiritus apprecatur“ – „Tikėjimo, Uolumo, Dvasios brangenbių maldauja“. Tuo, matyt, yra pasakoma, kad kūrinio tikslas – išmėlsti minėtų vertybių. Pagaliau, ir kūrinio adresatas ar kūrinio sėkme suinteresuotas subjektas yra netiesiogiai paminėtas: „Universis Religiosis, Zelosis, Spiritualibus“ – „Visiems Tikintiesiems, Uoliesiems, Dvasingiesiems“. Taigi dvasinių vertybių skatinamas knygos autorius savo visu kūriniiu siekia sau ir visiems panašioms tokių vertybių gerbėjams iš Dievo išprašyti dar daugiau dvasinių turtų.

Knygos antraštėje dar pažymima, kad alegorijos, kaip dvejojos meilės aspektų suvienijimo instrumentai, yra ištrauktos iš Mikalojaus Kristupo Chaleckio „Muziejaus“. Tai bene ryškiausias alegorijų sukonkretinimas visame leidinyje, nes kalbama apie realaus asmens privačioje erdvėje saugotas vertybes. Tiesa, autorius nepažįstančiam skaitytojui tektų tik spėlioti ir pagal kūrėjo biografinius duomenis išsiaiškinti, kas slypi po „muziejaus“ sąvoka. Gal pratarinės pabaigoje paminėtas Sidros kaimas, o gal kitos Chaleckio rezidavimo vietos (Vilnius, Valkininkai, Gardinas ir pan.)? Kita vertus, turint galvoje pakankamai išradingą rašytojo vaizduotę, „Chaleckio muziejus“ gali būti ir šio kūrybiško asmens vidinio pasaulio metafora.

Papildomos informacijos apie autoriaus tikslus suteikia lenkiškojo *Alegorijų* leidinio pratarinė. Pradžioje Mikalojus Kristupas Chaleckis rašo, kad, užsiimdamas politiniais reikalais, jis niekaip negalėjo užgesinti jo viduje slypėjusios dieviškųjų dalykų troškimo kibirkšties, negalėjo pasaulietiniais užsiėmimais jos palaidoti ir kūniškų reikalų rūpesčiais priversti save užmiršti rūpintis savo siela. „Kad ir kokios tasyk mintys apie Dievą atsirado atgailaujančioje širdyje, tatai į paviršių dvasioje nusizeminusių naudai [kaip] per mūsų dvasios troškimus išreikštą mokslą maldomis iškėliau. Pavadinimas *Allegoriae* toms knygelėms buvo duotas. Tai yra studija, pateikta per panašybes dalykų, paslėptų nuo mąstymo instrumentų, reikšmių, per vidurį pagautų; aiškus ir kiekvieno akivaizdon išstatytas ištrauktų iš slaptaviečių minčių apie Dievą malonumas.“¹⁶ Ir šiais žodžiais, galima sakyti, patvirtinamas pirmutinis

¹⁶ „Cokolwiek tedy wynikło myśli o Bogu w Jercu skrużżonym / tom ná wierżych dla pożytku wkorżżonych w duchu wyrażonąą przycżż prągnienia dufżżę nążżey naukę / w modlitwach

lotyniškųjų *Alegorijų* skaitytojo-vartytojo įspūdis: abu veikalai pasižymi spon-taniškai širdyje kilusių ir iki galo dar neįskristalizuotų minčių formulavimu, panašybių ir slaptų teologinių arba teosofinių užuominų gretinimu, o pagrindi-nė žinių perdavos forma – malda.

ALEGORIJŲ ŽANRINĖ KONCEPCIJA

Terminu „alegorijos“ Mikalojus Kristupas Chaleckis pasiremia keliomis skirtingomis progomis. Pirma, ir tai akivaizdžiausia, šituo terminu vadinamas jo daugiaformis kūrinys, kurį sudaro smulkesni teksto vienetai, įvardyti an-traštėmis su tokiu pačiu žodžiu, tik vienaskaitine jo forma (lot. ALLEGORIA). Šitokių alegorijų iš viso yra 24, ir tai yra antras termino pavartojimo atvejis. Ir dar vieną kartą šis terminas pasitelktas veikalo pratarėje įvardijant tam tikrą daugiafunkcę priemonę, universalų principą ar gilesnio mąstymo metu užčiuopiamą naują, neįprastą reikšmę. Šioje vietoje labiausiai priartėjama prie sąvokos definicijos, nors tuo pačiu ir sukeliamas sąvokos beribiškumo įspū-dis: autorius alegorijos turinį siūlo gretinti ar tapatinti su labai skirtingomis realijomis: pačioje pradžioje skelbia, kad Alegorijos pasireiškia kaip penki ra-cionalios būtybės veiklos požymiai, susiję su kalbėjimu, mąstymu, supratimu ir kitais pojūčiais – „prasmingos ištaros“ (*eloquia sensata*), „sudėtingo pasa-kymo branduolys“ (*Nucleus verbi difficilis*), „supratimo medus“ (*Mel intellec-tionis*), „Dievo vidurių (iščių) analogija“ (*Viscerum Dei analogia*), „pirmosios gimties pienas“ (*Lac naturae Primae*), skirtas racionaliam sutvėrimui maitin-tis, „idant jis visas galėtų būti įdėtas į savo dangų“ (*vt tota coelo suo inseri queat*). Maža to, patiklinama, ką reiškia būti į savo dangų įdėtam:

O šitai reiškia būti įkištam gilyn į Dievo iščias: ten glūdėti yra neišmatuojamas malo-numas, kuris iš tolybių pabaigoje ateina: [tai] yra peržengianti apmąstymus padėtis, per kurią su nemirtingumu mūsų gyvybė susimaišo, tarsi riebumas, veikiant aliejui, kur po dviejų susijungimo įsitvirtino draugystė.³⁷

wyślawił. ALLEGORIAE nązyw[ko tym kśia[ż]ko[m] dāne.“ (*Allegoriae albo kwiecień modli gor-nych wynudzenie dla unurzenia dusze w Bogu*, w Wilnie: w Drukarni Leoná Mamoniczá, Roku Pańského, 1618, l. A₂ r.).

37 *Allegoriae*, l. A₂ r. žr. šioje knygoje, p. 153.

Kitaip tariant, nusakomas alegorijų tikslas, paskirtis – mąstanciai būtybei duoti tokio peno, kuris būtų jai labai patogus ir sukeltų nepaprastą malonu-mą – tokį, koks patiriamas gyvybei susijungiant su nemirtingumu arba riebu-mui su aliejumi ten, kur šitokia sąjunga tvirtai nusistovi, t. y. gyvybei vystytis idealiomis sąlygomis.

Pratarėje randame dar kelis paralelinius alegorijų metaforinius apibū-dinimus, įvardytus graikų kalba bei pakomentuotus lotyniškai: 1) κολλόπιον, *id est oculi medicina* – balzamas akims, kuriuo gydomos sielos akys; 2) ελες και ετερ[ος], *vnus & alter, pro duobus: mirabilis amoris hypostasis* – meilės įsikū-nijimas, apimantis dvi glaudžiai tarp savęs susijusias esybes; 3) σφραγίς *id est sigillum ex veteri statua, mouens visionem ab extra, ad ea qu[uae] intra habi-tant* – atspaudas nuo senos statulos, nukreipiantis žvilgsnį nuo išorės prie vi-daus; čia priduriama pakilesnė alegorijų reikšmė: *Alegorijos (ἀλληγορία) [yra ir tos] laimingos statulos ir mistiniai paveikslai, iš kur yra iškrapštomas išgany-mas, [jos] – gyvieji ženklai, nuo kurių yra šokama į aukštybes³⁸; 4) ἔχματα *id est Retinacula siue vimina quibus religantur vites, vt pullulent securius, & serpant sine surculorum detrimento* – vynšakes (kurios simbolizuoja žmogaus mintis) surišantys raišteliai ar vytelės, užtikrinančios saugų ūglių augimą; 5) τρύπανον, *capio pro machina rotu[n]da, qua situlis aqua educitur e puteis, ad irrigandos hortos* – kaušais vandenį sodams laistyti iš šulinių kelianti mašina, simbolizuo-janti vidines dvasines pastangas semti meditacijų „vandenį“, reikalingus „drė-kinti“ nuodėmingą ir bergždžią prigimtį; 6) ζώνη *id est cingulus vbi denarius asseruatur, commoditas hominis viatoris, & licita diuitiarum occultatio siue inge-niosa transportatio* – keliautojo pinigus slepianti juosta-kapšas, simbolizuojanti sielos strėnų sujusimą kaip geismų pažabojimą ir proto judinimą kaip dvasi-nių vertybių apmąstymą bei Dievo dovanų kaupimą; 7) φέρτευσσις, *id est Plan-tatio* – sodinimas, kuris lyginamas su meditacija ir savęs priežiūra, meile sau (gr. φιλαυτία); 8) ἄβυσσος, *id est Abyssus* – bedugnė, kuri simbolizuoja sielos ryšį su jos trokštanciu Dievu ir širdyje įsikūrusios dievybės buveinės platybę.*

Taigi į alegoriją pažvelgta kaip į daugiafunkcę priemonę, veikiančią žmo-gaus sieloje, psichikoje, mąstyme, jutimuose ir priartinančią sielos žvilgsnį prie mistinės dieviškos, kūniškoms akims nematomos tikrovės. Šita priemonė

38 *foelices statuae, & mystica simulachra ἀλληγορία vnde salus eruitur, viuae notae quibus salitur in ardua.*

turi ir savo retorinį literatūrinį aspektą, mat, kaip pasakyta pratarmės pačioje pradžioje, alegorijos yra „prasmingos ištaros“ (*eloquia sensata*), „sudėtingo pasakymo branduolys“ (*Nucleus verbi difficilis*). Ir todėl galima laikyti literatūrinį ar retorinį elementu, kuris gali būti panaudojamas literatūriniam tekste ar oratoriaus kalboje.

Vis dėlto šitoks platus požiūris kelia daugiau klausimų nei atsakymų, alegorija šiame kūrinyje nėra taip konkrečiai apibrėžta kaip tai buvo padaryta Chaleckio studijų Paryžiuje laikais, t. y. dešimtmečiu anksčiau nei sukurtas mūsų aptariamas kūrinys. Simono Kaulerijaus retorikoje alegorija apibrėžta kaip kelių žodžių reikšmės perkeitimas ar neįprastos reikšmės vartojimas (lot. „permutatio“, „abusio“)³⁹, ir paties Chaleckio parengtoje šios retorikos santraukoje pateikti panašūs lotyniški atitikmenys: „permutatio“, „inversio“⁴⁰. Būtent tokią alegorijos sampratą turime taip pat turėti galvoje, ypač kai kalbame apie *Alegorijų* stilistines ypatybes: nors kūrinio autorius neužsiima detalia savo metodikos aprašinėjimu, tačiau tropai (metaforos ir alegorijos) yra tikrai dažnos priemonės, kuriomis jis pasiremia savo tekstuose. O juos atpažinti ir išmokti taikyti XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje buvo nesunku dėl palyginti gausios literatūros apie alegorinę Šv. Rašto egzegzę⁴¹.

Viso kūrinio įvardijimas daugiskaitine forma pakankamai tiesiogiai nurodo į Chaleckio *Alegorijų* kompleksinį pobūdį. Tai kolekcija, rinkinys, kurio esminis struktūrinis vienetas – „alegorija“. Tiesa, niekur pratarmėje ir

39 *Rhetoricorum Simonis Caulerii libri quinque. Editio tertia*, p. 374: „Allegoria [...] est continua plurium verborum translatio, quibus aliud dicitur, & aliud sensu intelligitur“ – „alegorija [...] yra išsitiesinis daugelio žodžių perkėlimas, kuriais viena sakoma ir kas kita pagal prasmę suprantama“.

40 Chaleckio santrauka susideda iš dviejų knygų, kurių puslapiai nenumeruoti; alegoriją jis įtraukia į savo lentelę apie tropus, lib. 2, cap. 2.

41 Minėtini du kertiniai XVI a. italų ir ispanų vienuolių teologų bibliinės egzegzės veikalai, teikę medžiagos savarankiškoms Šv. Rašto prasmų studijoms amžininkams ir vėlesnėms kartoms. Tai dominikono Santeso Pagnino (1470–1541) darbas *Isagogae ad sacras literas, liber unicus. Eiusdem Isagogae ad mysticos sacrae scripturae sensus libri XVIII* [...] (Lugduni, 1536) ir dar populiarsnis benediktino Jerónimo Lloredo (1506 (?) – 1571) veikalas *Sylva allegoriarum Sacrae Scripturae mysticos eius sensus, et magna etiam ex parte literales complectens syncerae theologiae candidatis perutilis, ac necessaria* (Barcinone, 1570). Apie šių veikalų naudingumą pgl. šiuolaikinių mokslininkų požiūrį: Robert Earl Kaske, Arthur Groos, Michael W. Twomey, *Medieval Christian Literary Imagery: A Guide to Interpretation*, Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 1988, p. 39–40.

pagrindinėje knygos dalyje nėra pasakyta, ar pati alegorija tapatinama su literatūrinio tekstu, ar su grafiniu vaizdu, ar šių junginiu. Tačiau dar vienas terminas nuskamba viename nežinomo poeto (jei tai ne tas Bojeris), apdainuojančio Chaleckį, eilėraštyje: čia pavartojama frazė *allegoricis lemma* (daugiskaitos forma nuo „allegoricum lemma“ su graikiška daiktavardžio galūne)⁴², kuria tikriausiai nusakoma verbalinė kokią nors idėją išreiškiančio grafinio atvaizdo dalis, t. y. alegorinės minties verbalinis „koncentratas“, lyg koks kitokią reikšmę slepiantis šūkis, devizas, sentencija. Tai primena emblemės literatūros leksiką.

Iš tiesų yra daug požymių, pagal kuriuos Chaleckio *Alegorijas* galima priskirti emblemoms, Baroko epochos literatūrinėms kompozicijoms, kurioms dažnai būdinga triadinė struktūra: pusiau enigmatinė inskripcija, dar vadinama lema (gr. λήμμα, lot. *inscriptio, lemma, titulus, sententia* ir pan.), ją įkūnijantis atvaizdas, ikona ar piešinys (gr. εἰκών, lot. *icon, pictura, figura* ir pan.) ir glaustą mintį eksplikuojantis bei atvaizdą paaiškinantis prierašas, epigrama, superskripcija ar subskripcija (gr. ἐπιγραμμά, lot. *superscriptio* arba *subscriptio*)⁴³. Tačiau šis rinkinys ypatingas tuo, kad triadinė struktūra yra pa-keičiama į keturnarę ir įvedama daugiau antraščių, inskripcijų. Kiekvienas emblemis vienetas pradedamas dviguba antrašte, iš kurių pirmoji parašyta

42 *Quis DESIDERIIS astripetis grauem,*

Ac ALLEGORICIS lemmasi floridum

Librum acui tenebris hunc amet obrui?

Pažodinis vertimas: „Kas žvaigždžiasiekių TROŠKIMŲ kupiną ir ALEGORINĖMIS antraštemis žėrinčią šią knygą gali geisti amžiaus tamsybėmis užgožti?“

43 Lotyniška atitikmenį „superscriptio“ epigramai pritaikė Izidorius Sevilietis (apie 560–636) veikale *Etyimologiarum libri XX*: „Epigramma est titulus, quod in Latinum superscriptio interpretatur; ἐπί enim super, γράμμα littera vel scriptio dicitur“ (I, 39, 22). – „Epigrama yra antraštė (*titulus*), kuri į lotynų kalbą verčiama *superscriptio*; mat ἐπί yra vadinama *super* [lietuviškai – „ant“ – vert. past.], γράμμα – *littera* [liet. „raidė“] arba *scriptio* [liet. „raštas“, „užrašas“]“. Lietuviškas „superskripcijos“ atitikmuo galėtų būti žodis „antraštė“, nes formaliai sutampa priešdėlio ir šaknies reikšmės, tačiau šioje vietoje vengsime kolizijos su lotyniškų žodžių „titulus“ ir „inscriptio“ reikšmėmis, kuriems dažnai tenka „antraštės“ kaip glausto pavadinimo terminas. Kalbėdami apie emblemos triadinę struktūrą, tekstinę dalį, kuria eksplikuojama ikona, vadinsime emblemikos studijose labiausiai prigyjusiai terminais – „epigrama“ ir „subskripcija“ (pgl. Eglė Patiejūnienė, *Brevitas ornata: Mąžosios literatūros formos XVI–XVII a. Lietuvoje*, *Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 59 ir *passim*).

senąją graikų kalbą, antroji – lotynų kalbą. Tokia antraštė pristato grafinio vaizdo bendrą temą. Paties piešinio vaizdo glausta eksplikacija, kuri tipiškai je emblemoje būtų perteikta epigrama ar vienu proziniu tekstu⁴⁴, šiuo atveju išskaidoma į dvi nelygias dalis su atskiromis antraštėmis. Pirmoji dalis yra trumpa ir įvardyta žodžiu „*Allegoria*“, o kita – ilgesnė, pavadinta „*Desiderium*“ („troškimas“, „ilgesys“). Žinoma, šitoks embleminio junginio išskaidymas į daugiau nei tris dalis nebuvo Chaleckio sugalvota naujovė. Įvairūs rašytojai eksperimentavo su emblemine medžiaga ir iki jo, pvz., Michaelo Majerio (1568–1622) *Atalanta fugiens* turėjo netgi natas kiekvienam epigraminiam eilėraščiui, o jėzuito Jono Davido (1564–1613) emblemy eksplikacinė dalis užbaigiama atskira pastraipa, skirta maldai⁴⁵. Pastarasis modelis, turintis maldos elementą, gali būti laikomas vienu iš Chaleckio rinkinio prototipų. Nes ir čia eksplikacinės dalies („*Desiderium*“) pasakotojas dažnai kreipiasi į Dievą, meldžia jo pagalbos, užtarimo ir kitų dvasios dovanų.

Dar labiau su Jono Davido kūryba Chaleckio knyga suartėja per Dievo ilgesio ar troškimo (lot. *desiderium*) sąvoką. Ji ne tik paminėta vienos garšios (penktos iš eilės)⁴⁶ šio autoriaus emblemy knygos antraštėje (*Duodecim Specula Deum aliquando videre desideranti concinnata. Auctore P. Ioanne David Societatis Iesu Sacerdote, Antverpiae: ex Officina Plantiniana, apud Ioannem Moretum, M. DC. X.*), bet ir šios knygos kompozicijoje, kur po kiekvieno alegorinio paveikslė, vaizduojančio dvylika skirtingų veidrodinių atspindžių, eina kiekvieno apmąstymas, vykstant dialogui tarp mokytojo, pavadinto lotynišku žodžiu *Desiderius* („trokštantis, besilgijęs“), ir mokinio – kontempliacijos besimokančio žmogaus – sielos (lot. *Anima*)⁴⁷.

44 Štai per internetą pasiekiamų tipinių emblemy pavyzdys: <http://www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Renaissance/Facsimiles/Plempius1618/index4.htm>

45 Dar daugiau eksperimentų yra pastebėti ir aptarta Eglės Patiejūnienės monografijoje *Brevitas ornata*, 1998.

46 Plg. Walter S. Melion, Celeste Brusati, Karl A. E. Enekel, „Introduction: Scriptural Authority in Word and Image“, in: *The Authority of the Word. Reflecting on Image and Text in Northern Europe, 1400–1700*, eds. Celeste Brusati, Karl A. E. Enekel, Walter S. Melion, (*Intersections Interdisciplinary Studies in Early Modern Culture*, t. 20–2011), Leiden: Brill, 2012, p. 22.

47 Kol kas sunku pasakyti, kiek minėtas Jono Davido kūrinių galėjo būti susijęs su dar viename dialoge veikiančiu personažu, vardu *Desiderius*, ir jį pamokančiu piemeniu, pavadintu *Pastor*. Dialogą parašė ispanų rašytojas, religinio judėjimo *devotio moderna* atstovas Miguelis (Miquel) de Comalada (XV–XVI a. sandūroje). XVII a. pradžioje šis dialogas buvo išverstas į kelias

Nors pagal bendrus kompozicijos bruožus Chaleckio *Alegorijos* yra panašios į XVII a. pradžios religinės tematikos emblemy rinkinius⁴⁸, jos taip pat pasižymi daugeliu unikalių, kituose rinkiniuose nepasitaikančių ypatybių. Tą patį galima tvirtinti atskyrus grafinę-vaizduojamąją dalį nuo gramatinės-verbalinės: tik pats bendriausias grafikos ir literatūrinio teksto išdėstymas primena kitus embleminius rinkinius, o pagal ikonų vaizdų turinį ir jų įreminimo tipą nedaug rastume panašumų su kokiu nors vienu XVI–XVII a. rinkiniu. Visa tai skatina daryti prielaidą, kad autorius ir grafikos meistras darbavosi pakankamai savarankiškai, daugiau įdėdami savo išmonės ir mažai remdamiesi populiariais ikonografiniais pavyzdžiais⁴⁹.

Pagal tematiką Chaleckio *Alegorijų* knyga sietina ne tik su krikščioniškos embleminės kūrybos kategorija, bet priskirtina ir daug platesnei ir margesnei mistinės teologijos literatūros kūrinių grandžiai, mat pagal įvairius teiginius ir vartojamus terminus šis kūrinys turi bendrų bruožų su devocine ir mistine literatūra⁵⁰, skirta visokiems sielos, dvasinio pasaulio, meditacijos, pasiruošimo dvasiniam gyvenimui, Dievo ieškojimo klausimams kelti ir nagrinėti⁵¹. Negalima atmesti sąsajos su paprastais pasauliečiams ar tikėjimo

Europos kalbas, taip pat ir į lotynų, lotyniškasis vertimas pasirodė 1617 m. (jo prieiga per internetą: http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10261801_00005.html).

Dialogas įdomus tuo, kad jo tema, paminėta antraštėje, – alegorinė lengva, patogi kelionė į Dievo meilę („expedita ad Dei Amorem via“), kuri pagal šį motyvą taip pat priartėja prie Chaleckio *Alegorijų* antraštėje pateiktos užuominos į meninių-poetinių priemonių (alegorijų) jungiamas galias – dieviškąją ir žemiškąją meilę.

48 Daugiau sugretinimų su populiaria Europos embleminės literatūros tradicija žr. Jolita Liškevičienė, *op. cit.*, p. 135–136.

49 Daugiau apie Chaleckio *Alegorijų* sąsajas su ikonografiniais pavyzdžiais žr. Jolitos Liškevičienės straipsnyje, publikuojamame šiame leidinyje.

50 Apie devocinės literatūros termino naujumą žr. Jolita Liškevičienė, *op. cit.*, p. 135 ir Nr. 84.

51 Keletas pamaldumo leidinių, iš kurių matyti tokios literatūros įvairovė ir išradimai parinkti pavadinimai, kai kada su metaforiniu žodžiu ar žodžių junginiu (plg. paryškintus pavadinimų žodžius): *Colyrium mentis, in quo pleraque Christi nomina ex veteri nouoque testamento excerpta, quibusdam scholijs illustrata notantur; nuper castigata & in lucem edita, Ecclesiae catholicae ac omnibus in Christo fidelibus dedicata. Donno Vincentio monacho coenobii diui Severini de Neapoli Casinensis congregationis Autore.* [...], Neapoli: apud Io. Mariam Scottum, 1562; *Ioannis Ludovicij Vivis Valentini, Excitationes animi in Deum. Praeparatio animi ad orandum. Commentarius in orationem Dominicanam. Preces & meditationes quotidianae. Preces & meditationes generales. Eiusdem Ad veram Sapientiam introductio. Satelliticium animi, siue symbola, Principum institutioni potissimum destinata*, Basileae [kolofono duomenys – Ba-

naujokams skirtų maldų ir meditacijų rinkinių tradicija. Dalis tokių rinkinių išeidavo su iliustracijomis (pvz., *Hortulus animae*), papildančiomis žodžiais perteiktus tekstus⁵². Bet taip pat nedera ignoruoti ir ryšio su rinkiniais, kuriuose daugiau dėmesio skirta skaičių ar raštą sudarančių ženklų⁵³ simbolikai ir nuosekliai, pakopiniam slėpinių apmąstymui⁵⁴. Šiai kategorijai priskirtinas

sileae: ex Officina Ioannis Oporini, Anno M. D. XLVIII, Mense Augusto]; *Piae meditationes Biblicae in canticum Salve Regina*. Ad honorem Deiparae Mariae Virginis, [s. l.]: apud Iacobum Grantho[m]me, [s. a., apie 1600]; *Flores spirituales, Deo opt. max. offerendi, decepti ex Psalmis et in precationum formam redacti; quibus Psalmorum usus, utilitasque, argumentis, variaque paraphrasi declaratur. Authore Ioanne Langheericio, Hiluarenbecano Praeposito Casleti [...]*, Antverpiae: apud Ioannem Bellerum, ad insigne Aquilae aureae, 1591; *Hebdomas Animae Christianae Catholicae, & apprime salutare, ac varias per ferias ad Deum, Sanctosque omnes Litanias complectens: Serenissimae et insigni pietate perspicuae D. D. Annae Catharinae Archiducissae Austriae, Ducissae Mantuae, &c. dicatas. Authore F. Georgio Veneto, D. Francisci Ordinis Capuccino, Salisburgi: superiorum consensu excudat Conradus Kurnerus Typographus Metropoliticus, Anno Domini M. D. XCVI. [= 1596]; *Rosarium sive psalterium Beatae Virginis Mariae a T. W. A. editum. Cui accessere pia exercitia varia*, Antverpiae: apud Ioannem Keerbergium, Anno M. DCII. [= 1602]; *Rosetum exercitationum spiritualium et sacrarum meditationum, materia praedicabili admixtum. Auctore Ioanne Mauburno Bruxellense Canonico Regulari & Liuricensis Monasterij olim Abbate [...]*, Mediolani: [s. n.], CIO IO C III. [= 1603]; *Affectus animae devotae. Ex Psalmodia Davidica deprompti. Ad maiorem Dei gloriam, & animarum fructum, Lugduni: sumptibus Horatij Cardon., M. DCVI [= 1606]; *Quinquaginta Meditationes Sacrae ad veram pietatem excitandam & interioris hominis profectum promovendum accommodatae [...]*. Opera & studio Johannis Gerhardi, S. S. Theolog. [tae] D. Superintend. Heldburg., Jenae: impensis & typis Christophori Lippoldi, M. DC. VII. [= 1607]; *Praes ac meditationes piae in mysteria passionis ac resurrectionis D. N. Jesu Xpi [= Christi] collectae per Georgium Scherer Societatis Iesu. Figuris aeneis ab Alberto Durero olim artificiosè sculptis ornatae, Bruxellae: apud Rutger. [ium] Velpium et Hub. [ertum] Anthoniu[m]* Typ. Iur., M. DC. XII. [= 1612].**

52 Katarzyna Krzak-Weiss, *W ogrodzie duszy. Studia nad wyposażeniem graficznym polskich edycji modlitewnika Hortulus animae*, Poznań: UAM, 2014, p. 9.

53 Apie skaičių simboliką žr. [Petrus Bungus], *Petri Bungi Bergomatis Numerorum mysteria. Opus maximarum rerum doctrina et copia refertum. In quo mirus in primis, idemque] perpetuus Arithmeticae Pythagoricae cum Divinae Paginae Numeris consensus, ex abditis plurimarum disciplinarum fontibus hausta, multiplici ratione probatur. [...]* [ed. secunda], Bergomi: Typis Comini Venturae, [16]XCI [= 1591]. Meditacijų ir maldų instruktažai įforminti pagal abėcėles raides: *Alphabetum divini amoris varios tradens modos & vias s[e]cundu[m] diversos Alphabeta ordines: quib[us] humana mens in deum elevatur*. [s. l.: s. n., s. a., XV–XVI a. (?)]

54 Štai pora pavyzdžių, kur išvardijami kontempliacijos žingsniai: 1) *Enchiridion vere aureum. Piarum et Christianarum meditationum ac praecum [sic] = precum] de vita et passione Christi, ex D. Bernardi Clarvall. [ensis], Anselmi Cantuariensis & Ludolphi Carthus. [ani] scriptis iam primum concinnatum et in lucem aeditum [sic] = editum]*, Coloniae: apud Ludouicum Alectorium,

ir Henriko Ursino *Horologium Theologicum. Hoc est piae et sacris literis analogae cogitationes* (Lubecae, 1603)⁵⁵, kur meditacijos išdėstomos į dvylika dienų valandų ir ties kiekviena valanda dar apmąstomas tos valandos skaičius, ieškant jo apraiškų Šv. Rašte (to, kas jame įvardyta kaip vienas ar vienintelis, kaip du ar dvejopi, kaip trys ar trejopi ir t. t.). Galbūt kaip tik su maldomis ir apmąstymais, skirtais kiekvienai valandai, galima sieti ir Chaleckio alegorijų skaičiaus pasirinkimą? Tik šiuo atveju aktualios ne 12 valandų, bet dvigubai daugiau – visa para (24 valandos)⁵⁶.

Ne tik tarptautinės, bet ir vietinės literatūrinės ir ikonografinės tradicijos atspindžių galima išvėgti vertinant *Alegorijų* žanrinę tapatybę ir originalumą. Bene pirmasis mįslingomis ikonų figūromis ir painiomis subskripcijomis pasižymintis LDK leidinys yra Stanislovo ir Jono Kiškų sveikinimai Benediktui Vainai, o pirmasis emblemy rinkinys – jėzuito Jeronimo Bildziukevičiaus (*Hieronimus Bildziukiewicz*) sudarytas rinkinys šv. Kazimiero garbei su Tomo Makovskio vario ražiniais⁵⁷. Pastarasis reikšmingas savo kompozicija, nes turi 24 emblemas, tačiau neturi prozinės eksplikacinės-meditacinės dalies, kuri leistų drąsiau lyginti šį rinkinį su Chaleckio kūriniu.

Kitaip yra su Tomo Treterio (1547–1610), Varmės kanauninko ir Onos Jogailaitės, Stepono Batoro bei Žygimanto III Vazos sekretoriaus, Radvilos Našlaitėlio memuarų apie kelionę į Jeruzalę vertėjo į lotynų k., didelės apimties ir gausiai ražiniais iliustruota knyga *Symbolica Vitae Christi meditatio*

& haeredes Iacobi Soteris, Anno 1578, p. 185–209. 2) *De inquisitione pacis, sive studio orationis libri quinque, auctore Iacobo Alvarez de Paz, Toletano, Societatis Iesu Theologo. Operum tomus III. Nunc primum in lucem emissus & suis indicibus insignitus. [...]*, Lugduni: apud Horatium Cidron, 1617, p. 1386–1468, kur yra 15 kontempliacijos pakopų. Šis leidinys įdomus ir tuo, kad jo antraštiniame lape pateikta 12 į triumfo arką sudėliotų paveikslėlių, perteikiančių į 12 lotyniškų teiginių suskirstytą Apaštaly tikėjimo išpažinimą (lot. *Symbolum Apostolorum*).

55 Leidinio prieiga per internetą: <http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/vd17/content/pageview/9835622>

56 Su skaičiaus 12 simbolika susijęs ir garsus Bazilijaus Valentino pseudonimu parašytas alcheminis veikalas vokiečių kalba: *Ein kurtz summarischer Tractat, von dem grossen Stein der Uralten* (Eisleben, 1599), kurio antrasis leidimas (Leipzig, 1602) pasirodė su medžio ražinių iliustracijomis, vaizduojančiomis 12 paslaptinių alegorinių raktų ypatingos alcheminės substancijos – vadinamojo „filosofų akmens“ (lot. „lapis philosophorum“) – kūrimo procesą. Leidinį ir iliustracijas peržiūrėti galima per internetą: http://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN727476300&PHYSID=PHYS_0005&DMDID=

57 Eglė Patiejūnienė, *op. cit.*, p. 161–163; Jolita Liškevičienė, *op. cit.*, p. 135.

(Brunsbergae, 1612), kurią kaip potencialų Chaleckio *Alegorijų* prototipą įvardijo Jolita Liškevičienė⁵⁸. Šiame leidinyje yra daug daugiau nei 24 ikonos, tačiau jos įkomponuotos į prozinį komentary, apmąstymų, maldų tekstą, be to, kiekviena turi savo lemą ar simbolinį pavadinimą, dažnu atveju įtrauktą į gravūrą. Būtent šiuo ikonos, lemos ir prozinio komentaro deriniu Tomo Treterio veikalas labai panašus į Chaleckio *Alegorijas*, todėl ateityje nusipelnė detalaus lyginamojo tyrimo siekiant nustatyti imitacijos faktus, o šioje apžvalgoje užtenka konstatuoti, kad Treterio veikalas, kupinas aliuzijų į Šv. Raštą ir parašėse aiškiai įvardytų nuorodų į panaudotus šaltinius, gali pasitarnauti kaip tam tikra pagalbinė priemonė, kaip raktas, aiškinantis Chaleckio *Alegorijų* teksto sunkumus.

ALEGORIJŲ KOMPOZICIJOS, TURINIO IR STILIAUS BRUOŽAI

Chaleckio darbas (t. y. jo egzempliorius su išlikusiu visu kūrinium) turi šitokias dalis: antraštės neturinčią pratarbę ir 24 embleminius vienetus, kuriuos sudaro 24 bilingvinės (senąja graikų k. ir lotynų k. išspausdintos) simbolinės antraštės, 24 graviūros su alegoriniais vaizdais, įrėmintais dvigubais rėmeliais (stačiakampiu ir apskritu, kuris yra stačiakampio viduje), 24 glausti ir mįslingi (alegoriniai) piešinių apibūdinimai – alegoriniai epigrafai ar alegorinės subskripcijos⁵⁹, įvardytos žodžiu „*Allegoriae*“. Paskutinis embleminio

58 Jolita Liškevičienė, *op. cit.*, p. 135.

59 Čia vartosime epigrafo, arba subskripcijos, terminus apibūdinti tiems trumpiems proziniam teksteliams, kurie išspausdinti po kiekvienu piešiniu – ikona. Kadangi kiekvienas toks tekstelis turi antraštę „*ALLEGORIA*“, tai prie termino pridėsime epitetą „alegorinis (-ė)“. Jeigu šio epigrafo nebūtų, lemos, epigrafo, inskripcijos kaip emblemos trinarės struktūros vieneto terminą galėtume drąsiai suteikti graikiškiems ir lotyniškiems pavadinimams, išreiškiantiems tam tikrą simbolinę prasmę, kurią perteikia kiekviena ikona, nors ne visi Chaleckio *Alegorijų* pavadinimai atitiktų tą tikrosios lemos sampratą, kuri XVII a. emblematikos teorijose buvo laikoma emblemos siela ir apie kurią įžvalgiai savo monografijoje yra parašiusi Eglė Patiejūnienė (p. 57–59). Kadangi po ikonomis pateikti trumpi proziniai tekstai turi glaustų koncentruotus prasmės teiginių požymius, tai tie tekstai taip pat pretenduoja pateikti į lemos sąvokos sritį. Juk lema pagal graikiškojo žodžio λήμμα, veiksmazodžio λυφάθεν („imiti“, „gauti“, „stverti“ ir kt.) vadinio, pamatinės reikšmės yra glaustas prasmės nusakymas, nepagražinta teiginio substancija, sudėtingo pasakojimo ar samprotavimo santrauka, „ekstraktas“, mintimi apčiuopta, sugauta, pastverta esmė, antikinėje retorikoje tapatinama su teiginiu, mintimi (lot. *sententia*), išimtimi,

vieneto elementas – žodžiu „*Desiderium*“ („Troškimas“ ar „Ilgėsys“) pavadinta prozinė epigrama-komentaras⁶⁰ – išstėtas samprotavimas pagal emblemos piešinyje ir lemoje pateiktas užuominas. Ir šių elementų taip pat yra 24.

Antraščių pavadinimai reiškia žmonių pasaulyje pasitaikančias realijas, iš kurių tik labai maža dalis gali būti priskirta apčiuopiamų daiktų kategorijai⁶¹. Dauguma antraščių byloja apie sielos savybes, moralines vertybes, psichologinius ir socialinius reiškinius, dalis dar turi ir nuo juslinio pasaulio nutolinančius ir į dvasinio pasaulio erdvę įvedančius epitetus (*spiritualis, mystica, beatus*). Tačiau tik nedidelė šių antraščių dalis gali būti gretinama su emblemu, išleistu iki Chaleckio knygos pasirodymo, antraštėmis. Net sutapimo atveju, kai emblema vadinama abstraktaus reiškinio ar dorybės vardu, pvz., *Libertas (Laisvė), Securitas (Saugumas), Solitudo (Vienuma), Difficultas (Sunkumas)*, dažniausiai eksplikacinėse dalyse panaudojami skirtingi įvaizdžiai⁶², taigi mažai tikėtina

išlyga, prielaida (lot. *sumptio, acceptio*) ar tema (plg. Henrikas Zabulis, „Specialūs terminai“ in: *Knygelė apie pakylėtumą, kažkada Longinui priskirta, suredagavo, išvertė į lietuvių kalbą bei naują problemų tyrinėjimą lietuviškai ir angliškai pateikė Henrikas Zabulis [...]*, Vilnius: Aidai, 1997, p. 406). Beje, šitai apibūdinami lemą, šiek tiek nutolstame nuo to lemos termino kilmės aiškinimo, kurį savo monografijoje pateikė Eglė Patiejūnienė (p. 59, Nr. 12), ji siejusi su kitos šaknies žodžiu (λέμμα iš veiksmazodžio λέπτω – „lupti“; šio žodžio lotyniškoji transliteracija, kai diakritikais nežymimi ilgieji balsiai, visiškai sutaptų su žodžio λήμμα lotyniškuoju perrašu – *lemma*, tačiau abejotina, ar būtent retasis žodis λέμμα yra tas pamatinis, kuris slypi romėnų ir Naujųjų laikų lotyniškuose tekstuose, nusakantiuose epigramos ar emblemos esmę, turinį, t. y. „branduolį“, o ne „lukštą“). Kita vertus, tuos teiginius, kurie pateikti po graviūromis, galėtume vadinti ir epigramų-subskripcijų vardu. Nes ir epigramoms būdinga didelė prasmės koncentracija, daugiareikšmio turinio aprėptis, išreikšta glausta ir šmaikščia forma, bet didesne negu vos kelių žodžių antraštė ar lema-devizas. Dėl tokio dvilypio požūrio į šį Chaleckio kūrinio struktūrinį komponentą kol kas dvilypiu terminu jį ir vadinsime – alegoriniu epigrafu (ar lema) arba alegorine epigrama-subskripcija. Po kiekvieno tokio tekstelio eina dar vienas ilgesnis prozinio teksto segmentas, įvardytas antrašte „*Desiderium*“. Jam taip pat taikysime paralelinį „subskripcijos“ terminą, bet nevengsime ir „komentarų“, termino, kuris taip pat pavartojamas emblemu struktūros problemoms skirtoje kritinėje literatūroje (Eglė Patiejūnienė, *op. cit.*; A. A. Морозов, Л. А. Софронова, „Эмблематика и её место в искусстве барокко“, in: *Славянское барокко: Историко-культурные проблемы эпохи*, редколлегия: А. И. Рогов, А. В. Липатов, Л. А. Софронова, Москва: Наука, 1979, p. 22).

60 Dėl termino vartojimo plg. Eglė Patiejūnienė, *op. cit.*, p. 59 ir ankstesnį šio straipsnio paaiškinimą.

61 Nebent antraštės *Horreum (Aruodas), Suppellex (Jranga, Rakandas)* ir *Propago (Atžalynas, Sodinukas)*.

62 Pvz., Joachimas Kamerarijus (1534–1598) *Simbolių ir emblemu šimtinėse (Symbolorum et emblematum centuriae tres. [...] Accessit noviter centuria IV. Ex aequalibus et reptilibus. Cum figuris*

tiesioginė tokių emblemy įtaka *Alegorijų* autoriui. Panašu, kad jis buvo pakankamai savarankiškas ir nemažai suko galvą, kaip savo apmąstymų nuotrupas vadinti. Kai kada netgi prasilenkia savo reikšmėmis graikiškoji ir lotyniškoji antraštė, o dar ryškiau pastebimi neatitikimai tarp lotyniškųjų ir lenkiškųjų *Alegorijų* embleminių vienetų pavadinimų. Šiuos pastebėjimus komentuodami išnašose, toliau paeiliui peržvelgsime kiekvieną iš 24 Chaleckio *alegorijų*, daugiausia dėmesio skirdami literatūrinių tekstų turiniui, dėstymo logikai, vidinės struktūros ir stiliaus bruožams.

Dieviška aistra⁶³. Pirmoji meditacijų ir joms įkvepiančių vaizdų ciklą sudaranti embleminė grandis pradeda alegorine lema, arba subskripcija, apie teisingo žmogaus įsiskverbimą į Dievo gelmes. Šis penetracijos aktas papildomas palyginimais: teisuolis panašus į žvilgančio paukščio jauniklį, o Dievo, į kurio gilumines ertmes skverbiamasi, išoriniai požymiai kontrastingi: lūpos iš meilės atsiverusios, pasiruošusios priimti maistą, veidas įkaitęs, degantis, taigi atstumiantis⁶⁴. Šį vaizdą pakankamai konkrečiai perteikia ir gravūra, kurioje Dievo antropomorfiškumas perteikiamas veido su pražiotomis lūpomis bruožus turinčios žvaigždės arba saulės atvaizdu.

Ką šitoks vaizdas reiškia ir ką tuo alegorinių vaizdų junginiu autorius ar ji reprezentuojantis pasakotojas ir savo emocijas bei maldas išsakantis subjektas nori pasakyti? Ar tai tikros jo galvoje kilusios ar kaip kitaip aplankiusios vizijos? Šiems ir panašioms klausimams, kurių pageidauja racionalus protas, vargu ar rastume tikslių ir konkrečių atsakymų toliau einančioje alegorijos eksplikacijoje („Troškime“). Siekiantis išsiaiškinti skaitytojas turi įtempti savo dėmesį, pasitelkti visą savo nuovoką ir žinias apie biblines užuominas, teologinius terminus, skirtingus Šv. Rašto interpretacijos lygmenis.

aeneis, [Heidelbergae]: Typis Voegelianis, M. DC. V.) emblemoje apie laisvę (su lema „Libertas non libera“) vaizduoja nuo grandinės nutrūkusio šuns laisvės ribotumą (60-oji emblema iš 2-osios centurijos), nedarydamas jokių užuominų į žmogaus pojūčių kontrolę ir į simbolinio dvasios bokšto statybą.

63 Nors lotyniškame pavadinime pavartotas graikiškos kilmės žodis „zelus“, reiškiantis pavydu liavimą, pavydų kažko sekimą ar siekimą, didelį užsidegimą ar uolumą kažko siekti, kažkam prilygti, ir nors lietuviškame vertime pasirinktas jo atitikmuo „uolumas“, tačiau čia renkamės „aistros“ terminą, kuriuo atspindimas ir graikiškos antraštės žodžio „ἐρωσ“ aistringo, geismingo, erotinio troškimo reikšminis aspektas, į kurį daroma užuominų prozinėje šios temos interpretacijoje. Lenkiškame leidime yra ilgesnis perifrastinis pavadinimas: „Żar miłości Páńskicy“ („Dievo meilės karštis“).

64 Alegorinės lemos lotynišką tekstą ir vertimą žr. šioje knygoje, p. 164.

„Troškimo“ pradžioje keliamas klausimas, į kurį nesunkiai nujauciamas atsakymas apie žmogaus regėjimo, įvardyto aštrumą išryškinančiais žodžiais (*acies, sagittae visionis*), galimybės:

*Gal kūniška įžvalga peržengs debesis? Arba regėjimo strėlės suskaidys skliautus, idant matytų akys mano Viešpaties sėdėjimą ir didybės veidą tarsi žvaigždę jos spinduliavimo akimirka?*⁶⁵

Vis dėlto atsakoma į sentenciją panašiu sakiniu apie įprastą žmonėms laiko taupymo principą. Suprantant savo ribotumą (negaištama laiko tam, kam pasiekti trūksta jėgų), įvedamas dieviškos valios ir galios įsikišimo į žmonių pasaulį, skendintį tamsybėse, motyvas:

*Negaišuos žmogus ten, kur neturi laiptų, ir nelips ten, kur gaišavimą sunaikina bejėgiškumas. Todėl man viešai pasirodė regima saulė: žiburyš, išskleidantis tamsybių nešlovę ir nakties klišius; dėl pastarosios įkarščio žemiškieji dalykai yra sustingę, ir žmonių reikalai skuodžia į pakriūtes.*⁶⁶

Toliau subjektas užmezga dialogą su Viešpačiu, kreipiasi į jį antruoju asmenu, dėstomas jūdviųjų – Viešpaties ir subjekto sielos – santykis. Jo raiška jau matyta – panašį tai, kas pavaizduota prieš tai išspausdintoje ikonoje ir jos alegorinėje lemoje. Viešpats įvardijamas kaip tikras austruolis, karštas žmonių sielų gerbėjas (*verus zelator*), „kuriam už pernelyg gausius rūpesčius dėl numylėtinių sielų visada dangus ir Dievystės glėbys išlieka atviri ir tarsi iš meilės lūpos yra pražiotos“⁶⁷. Kitaip sakant, dangaus karalystė ir Dievo Tėvo globa nuolat Viešpačiui prieinama. Iš čia išplaukia sielos sąjungos su Viešpačiu (Kristumi) privalumai, išreikšti nauja palyginimų serija:

*Dėl to tyras esti prasidėjimas tavo linksmybėse nuo pradžios, ir gyvenimas su tavimi yra daigas be dėmės. O sielos, nupraustos avimelio krauju, pirmapradis baltumas – tartum plunksnuočių, boluojančių be pažeidimo, nepažeidžiamoji plunksna.*⁶⁸

65 *Alegorijų* vertimas, p. A. 61, žr. šioje knygoje, p. 165.

66 *Ibid.*

67 *Ibid.*

68 *Ibid.*

Kitaip tariant, ryšys su Viešpačiu naudingas jo mylimiesiems, kartu su juo gyvenusiems ir mistinio avinėlio Kristaus krauju nupraustiesiems, t. y. Apreiškime Jonui (Apr 7, 14) paminėtiems Viešpaties (Avinėlio) tarnams, išbaltinusiems savo apsiaustus, kurie čia dar labiau paslepiami po alegorinio vaizdu, nes yra tapatinami su baltomis, pirmą kartą nekaltybę simbolizuojančiomis baltų paukščių (balandžių, karvelių) plunksnomis. Ir būtent šioje vietoje galima atrasti paaiškinimą apie teisuolio panašumą į žvilgančio paukščio jauniklį. Teisuolis – tai mistinio Avinėlio tarnas, Avinėlio krauju nupraustasis, todėl turįs pirminio baltumo drabužį, taigi tuoj jis ir panašus į neseniai šviežiai plunksnas užsiauginusį ir jų dar nesutepusį paukščio jauniklį.

Baigiamasis šios lyrinės dalies fragmentas – pageidavimų maldos ir atsidavimo Dievo valiai išsakymas. Subjektas, remdamasis Šv. Rašto įvaizdžiais ir žodžiais iš kitų krikščioniško maldingumo tekstų, prašo Dievo tapti jo sielai vienintele poilsio vieta, lizdeliu, jo netobulumą uždengiančiu apdaru, prašo apvalyti jo sielą lyg auksą nuo priemaišų, kad šioji atgytų, taptų lyg atjaunėjęs ir aukai tinkamas paukštis, kuris atitrūktų nuo žemiško pasaulio, prašo, kad Dievas jo sielą mistiškai surytų savo karšta meile ir įkurdintų ten, kur ilsisi visi teisieji – Kristaus glėbyje⁶⁹.

Kaip matyti, visas „Troškimo“ tekstas sodriai pripildytas aliuzijų į Šv. Rašto ir jo egzegetų pastebėjimus, o pagal savo vidinę perteikiamo turinio struktūrą skyla į tris dalis: lyrinis išpažinimų apmąstymas (apie save, Dievą, savo kūno ir sielos santykį), filosofinius didaktinius samprotavimus (apie gyvenimo reiškinius, etikos normas ir pan.) ir maldas (prie kurių šlietini ir retoriniai pageidavimai, sušukimai, svajonės). Šie skirtingi dėstymo būdai netolygiai pasiskirstę visų 24 embleminių grandžių eksplikacinėse dalyse. Maldoms įprastai skiriama baigiamoji šios kompozicijos dalis, didžioji dalis susijusi su lyrinio subjekto išgyvenimais ir pastebėjimais, o faktų įvardijimo ir didaktikos elementų įvedama retai. Tačiau visi „Troškimai“ labai reikšmingai papildo trūkstamas prasmes ar prasmų ryšius, kuriuos ne kiekvienas skaitytojas gali išvelgti graviūrose ir jų alegorinėse lemose.

69 Apie tai greta kitų pavyzdžių: *Arca Salutis Humanae, Sive Commentaria Locupletissima, In Testamentum, et Passionem Iesu Christi Salvatoris nostri. Quod alias Sermo Dominicus et Caelestis Thesaurus appellatur [...] Authore [...] Ioanne Maria Capalla, Salutitensi, Ordinis Praedicatorum, Sacrae Theologiae professore [...], Venetiis: [s. n.], M. DC. VI. [...], l. 57 v.*

Dvasinis išsilaisvinimas⁷⁰. Antrosios embleminės grandies alegorinė dalis kalba apie žmogaus dvilypę sandarą ir skirtingų žmogaus dalių skirtingą likimą: žemosios prigimties dalys po mirties virs dulkėmis, o „aukštosios dalys tarnaus Dievui, ir jo žibintas neužges“⁷¹.

„Troškime“ subjektas pirmiausia nusako savo jauseną ir įsivaizdavimą apie jo viduje vykstantį dvejojos prigimties konfliktą, alegoriškai piešia kūno (ar žmogaus žemesniųjų, širdies ir proto įsakymus vykdančių, dalių) maištą prieš sielą (ir su ja susijusias aukštesniąsias žmogaus dalis), bet iš viso aprašymo matyti, kad pats subjektas yra sielos, ne kūno pusėje. Kūnui ir žemesnioms dalims negaili kritikos, vadina kūną įvairiais iš Biblijos ir krikščionių filosofų perimtais epitetais ir metaforomis („nepaklusnus tarnas“, „nešulys“, „malonumo krosnis“), kritikuoja savo žemesniųjų dalių gėdingus, vedlio neturinčius žingsnius ir jų išsityčiojimą iš sielos. Subjektas kaltina savo kūną prisismaguriavus saldumynų iš savo paties „maisto sandėlio“ ir pamiršus Viešpaties teikiamą saldybę. Tačiau jo sielos tai galutinai neapkvaitino, jis pajėgė savo protu ir valia kreiptis į Viešpatį kaip teisėją ir pagalbininką:

Todėl savo aukštesniąsias dalis, protą ir valią, nukreipiau į tave, Teisėju ir mano pagalbininke. Atkuriau ir parengiau tarsi aukojimui savo sąžinės aukurą⁷².

Eksplikacinė dalis baigiama malda į Viešpatį, pamaldaus krikščionio lūpomis prašoma pasipirties jo aukštesniosioms, t. y. dvasinėms, galioms, taip pat alegorinės dvasinės ginkluotės – „dangiškojo arsenalo ginklų, patvaraus tvirtumo skydų“. Ir pats Viešpats kviečiamas skubiai ateiti ir atgaivinti subjekto sielą ir ją lyg žibintą priartinti prie neišsenkančios šviesos šaltinio:

Atskubėk su savo visa stiprybe, Viešpatie; padvigubink greitumo akimirką, idant atgaivintum mano sielą, tavo tarnaitę; ir padėtum ją tarsi degantį žibintą prie savo

70 Graikškoji (Ἀνάλυσις πνευματική) ir lotyniškoji (*Analysis spiritualis*) antraštės viena kita atliepia pakankamai tiksliai, vartojami filosofiniai terminai intelektualiam skaitytojui paliekančiam pačiam įsigilinti į žodžio „analizė“ etimologiją. Lenkiškame leidinyje pavadinimas pateiktas šiek tiek konkretesnę vaizdą, nors vis tiek palieka vietos abejonei: „Duchowne członkow rozbranie“ („Dvasinis narių (kūno? sielos? dalių) išskaidymas“).

71 A_[9] 5, žr. šioje knygoje, p. 167.

72 A_[9] v, žr. šioje knygoje, p. 168.

meilės spindulio, idant degty neišsenkamai, šviestų amžinai tavyje, kuris vienintelis
esti šviesa, šviečianti be pabaigos.⁷³

Sielos tapatybė kaip žibinto, kuriam nuolat reikia dieviškos, amžinos
šviesos artumo, yra tai, kas nelabai akivaizdu šios embleminės grandies prad-
nėje vaizdinėje ir žodinėje užuominėje, tačiau tai tampa aišku perskaičius visą
eksplikaciją („Troškimą“) iki pabaigos.

Mistinė saldybė⁷⁴. Trečiajai embleminei grandžiai skirta alegorinė
lema, paremta lotyniškojo Giesmių giesmės teksto frazėmis ir įvaizdžiais, pa-
rašyta pirmuoju asmeniu, imituojant šioje giesmėje apdainuotos Mylimosios
ar Sužadėtinės kalbėjimo manierą:

*Atvėriau savo širdies vartų sklendę, ir išaugo jos mąstymo galia tarsi lelija, reginti
saulę; lelija, išlašinanti pirmutinę mirą ir nektaro lašą, krintanti ant mano tirstan-
čios sielos lūpų.⁷⁵*

Epizodas iš Gg 5, 2–6 apie Sužadėtinio beldimąsi į Sužadėtinės namų
vartus ir šios apsisprendimas juos atidaryti čia virsta visiškai nauju apie Dievą
mąstančio žmogaus vidinio išgyvenimo dėl mistinių tikinčiojo širdies vartų,
į kuriuos beldžiasi Dievo žodis, ir sielai (sielos viduje bręstančiai naujai gyvy-
bei ar galiai, alegoriškai vadinamai lelija) reikalingos šviesos, vaizdu. Jis plė-
tojamas, kol atsiranda grįžtamasis ryšys, – kai Dievui atvertoje širdyje gimsta
nauja gyvybė (alegorinė lelija), kuri jau kaip Gg 5, 13 apibūdinto Sužadėtinio
lūpos lašina mirą, gaivų ir aromatingą nektarą; o ši mirą, sekant aptariamoje
Chaleckio alegorijoje nupasakotu vaizdu, galiausiai pasiekia ištroškusio su-
bjekto (lyg vartus atskendusios Sužadėtinės) lūpas.

Tačiau eksplikacija skyla į dvi dalis, iš kurių pirmojoje apmąstoma apie
Dievo kūrėjo svaiginantį ir gydantį saldumą ir jo aspektus (nektarą, nepa-
kartojamą aromata, skausmus malšinantį poveikį), prašoma tokios saldybės

73 A₁₀ v–A₁₀ r, žr. šioje knygoje, p. 169.

74 Graikiškasis ir lotyniškasis pavadinimai (atitinkamai Γλυκύτης ἀναγωγική ir *Dulcedo mystica*)
nežymiai vienas nuo kito skiriasi pavartotais epitetais (abu graikiškos kilmės), kurie gali būti
traktuojami kaip sinonimai. Lenkiškame leidinyje akcentuojamas saldumo gausumas, pilnu-
mas, įvairumas: „Zbiór niebiejkiej słodkości“ („Dangiškos saldybės visuma“).

75 A₁₀ v, žr. šioje knygoje, p. 170.

„Injekcijos“ į širdį, pasižadama atsiverti ir budriai laukti, širdyje pasėjus dvasi-
nių meditacijų sėklą:

*Padaryk, kad jo lašai leistųsi į mano širdį. Stai, atvėriau savo širdies durų sklendę, ir tai,
kas yra manyje, neturi jokio apdangalo. Stai, budžiu, idant nekarkčiau tavo apsilanky-
mo metu, kada reikalaus mano pasirengimo. Dėl to palaimintą manųjų meditacijų apie
tave, Dieve, medum aptekęs mano švelnume, sėklą įleidau į savo širdies slaptavietę, idant
želtų ir bręstų, ir kiltų jos stiebeliai su žaluma, ir šakos, iš šonų stypstančios, iškeltų žiedą,
kvepiantį savajame rate. Kadangi tavo malonės ištroškau tarsi lašo išvalyto medaus.⁷⁶*

Kaip matome, įvairiomis retorinėmis priemonėmis – anafora (*ecce...*),
ecce...), vaizdingais epitetais (*melliflua suavitas mea, virgulae [...]* cum viridi-
tate de rami, de lateribus ascendentes) ir polisindetonais (*pullulet & adolescat,*
& virgulae [...] surgant [...]) & rami [...]) *dent florem*) – papuošiamas jau ir taip
metaforų ir alegorinių vaizdų kupinas paveikslas.

Antroje dalyje subjektas dar labiau susikaupia į malda, prašo Dievo ne tik
laistyti mirą jo širdį, bet ir apsigyventi joje, prisiliesti prie jos savo malone ir
palaiminimu – t. y. dovanomis, kurias čia pat alegoriškai įvardija kaip mirą ir
saulės šviesą:

*Palaistyk mano sielą savo įstabiuoju dangišku skysčiu. Apsigyvenk širdyje, ne tik kū-
niškoje, bet ir ugninėje dvasios buveinėje, kurią man suteikėi. Ir bus man tavo malonė
lyg mirą, nusileidžianti su kvapu iš lelijos, ir tavo palaiminimas – lyg vynuogių derliui
palankus saulės pasirodymas.⁷⁷*

Paskutiniu „Troškimo“ sakiniu nuo asmeninio ryšio su Dievu trum-
pam pereinama prie bendresnio, visus pamaldžius krikščionis jungiančio
pageidavimo:

*Leiski, kad mes tokį [tave] regėtume, tokiu amžinai džiaugtumėmės dėl tavo beribės
dieviškos prigimties bei neapsakomo gerumo.⁷⁸*

76 B r, žr. šioje knygoje, p. 171.

77 B r–v, žr. šioje knygoje, p. 171–172.

78 B v, žr. šioje knygoje, p. 172.

Dievo rūpestis⁷⁹. Šita embleminė grandis turi taip įvardytą alegoriją:

*Skeptro, kuris išleido šaknis žemėn, nepamiršta Viešpats: perkels aukštyn jo sodinimą dieną, kai panorės.*⁸⁰

Pateiktas vaizdas nėra lengvai suprantamas, mįslingesnis nei ankstesnieji, nes ne iš karto įmenama užslėpta prasmė. Nepažiūrėjus į eksplikaciją, galima samprotauti taip: Skeptro kaip valdžios simboliu daroma užuomina į Viešpaties mylimą ir jį garbinančią žydų giminę ir tautą, kuriai skirta žemėje karaliauti. Su šios giminės palikuonimis giminystės ryšiais susijęs ir Jėzus Kristus, apie kurio, kaip vieno iš įvardytų tos giminės „sodinių“, išaukštinimą ar perkėlimą į aukštybes galbūt čia ir kalbama. XVII a. apsiskaičiusiam žmogui nebuvo sunku įžvelgti simbolinį ryšį tarp Kristaus ir skeptro – valdžios simbolio, kilusio iš medžio. Antai Bolonijos arkivyskupas Alfonso Paleotti aiškiai vadina Kristų gyvybės medžiu arba geruoju medžiu, pasodintu rojuje, kuris savo šaknis įleido į Abraomą, Izaoką, Jokūbą ir kitus, kuriuos išvardija evangelistai Matas ir Lukas savo raštų pradžioje⁸¹.

„Troškime“ subjektas iš tiesų kalba apie Dievo valdžios sklidimą žemėje ir nuo pat pirmo sakinio prašo Dievo, kad Jis rūpintųsi tuo, ką pats sukūrė ir pasodino, kad būtų Dievo valia paskirtieji karaliai ir jų palikuonys klestėtų, nepajustų gedimo, o jų ir visų Dievui atsidavusių žmonių (tarp jų

79 Graikišką ir lotynišką šios alegorinės kompozicijos pavadinimus (Μέριμνα τοῦ Θεοῦ ir Cura Dei), kurie vienas kitą tiksliai atliepia, lenkiskajame leidime pakeičia labiau perifrastinis pavadinimas: „Piecza strażniká powŹszecznego“ („Visuotinio sargo priežiūra“).

80 B v. žr. šioje knygoje, p. 173.

81 *Iesu Christi Crucifixi Stigmata Sacrae Sindoni impressa. Ab Alphonso Palaeoto Archiepiscopo Il. Bononiensi explicata. Mellifluis elucidationibus, vt rerum copia vberi amplissimis, ita historiarum varietate priscæ vetustatis multiplici, & erudita Sacrarum Scripturarum enucleatione conditis, quibus Vniuersae Christi Seruatoris nostri acerbissimae Passionis series, eiusdem[ue] Mysteria, necnon Sacerrimae Virginis Deiparae Agones declarantur, ad uberrimos Contemplationis fructus hauriendos mirifice accommodata. Quam plurimis quaestionibus, vt valde pijs, ita & a nemine in praesens vsq[ue] pertractatis, nec non aeneis iconibus res ipsas oculis apprime subijcientibus exornata: adeo vt Liber hic vere aureus non solu[m] ijs qui pijs Meditationibus cor suum Diuini amoris igniculis accendere satagunt, sed etiam Diuini verbi praeconibus, & curae animarum praepositis, & rerum antiquarum[m] candidatis summopere utilis, & necessarius futurus sit, Auctore F. Daniele Mallonio Sac. Congreg. Hieronymianae, in celeberrimo Bonon. Gymnasio Diuinarum Litterarum publico interprete. [...], Venetiis: apud Baretium Bibliopolam, M. D. C. V. I. [= 1606], p. 223.*

ir subjekto, mat nuo vienaskaitos trečiojo asmens pereina prie daugiskaitos trečiojo) valdos didėty, turtai gausėty. Šioje vietoje jaučiamas tartum koks tikėjimo susvyravimas, nes dar paprašoma, kad turtų pagausinimo faktu Dievas patvirtintų savo autoriteto nekintamumą (niekas kitas negali savintis valdžios autoriteto) ir nuolatinę savo išrinktos tautos priežiūrą bei apsaugą:

*Pagausink mūsų turtus, idant žinotume, kad tik iš tavęs vieno išeina skeptrai ir, tik tau vienam pykstant, lietimu yra išraunami. Tavo rūpestis ir uolumas, Viešpatie, tegu saugo tavo genį ir lai duoda mums saugumą kaip sargybinių tvirtovę.*⁸²

Toliau atidus skaitytojas galbūt ieškotų, kur bus prabylama apie alegorinėje lemoje paminėtą sodinių perkėlimą. Deja, tiesiogiai šitai nėra pasakoma. Tai, matyt, lieka kiekvienam pačiam suprasti iš pirmiau išsakytos maldos, kuria prašoma Viešpaties užtikrinti jo giminės saugumą. Tas pats saugumo ir nuosavybės apgynimo motyvas dar giliau apmašomas baigiamojoje „Troškimo“ dalyje, kur paminimas neišvengiamas Dievo globojamos žemiškos karalystės susidūrimas su priešais ir alegorinio skeptro šaknų atsitrenkimas į mirtį nešančias jėgas – puvimą (gedimą, lot. *corruptio*) ir kirminą:

*Kadangi skeptro šaknys į žemę nusileido ir jo apačia (požemių) dugną siekia. Baiminasi dėl savęs gedimo ir kirmino, naikinančio gyvastį ir dvasią jo gyslose. Ateik į pagalbą, labiausiai prityręs sodininke, dieną, kai mus grasina sunaikinti mūsų puldinėtojai: jiems nepakencinama bet kokia mūsų laimė, o mūsų pagausėjimas – sunkumas [jų] akių vokuose; o jų širdyse – išgertuvių tosto nuodai. Nepamirški pabaigoje žemiškojo paveldo arba mūsų nuosavybės, kad kartais priešas, išdidžiai džiūgaujamas, nesykytų savo širdyje: „Sugriebsiu ir išrausiu kiekvieną gyvą šaknį, kad nudžiūtų ir jos dulkes numėstų vėjai ir daugiau nebebūtų praetities pėdsako. Tegu taps tarsi senoji dykynė, kadangi nėra sargo ir niekur nepasirodys gynėjas.“ Ateiki su savąja stipria dėšine ir atkeršyk kaip nugalėtojas už mūsų įžeidimą, [tu], kurio rankoje rimsta ir sensta visas pasaulis.*⁸³

Priešai vaizduojami sutirštintomis tamsiomis spalvomis, vaizdingą jų apibūdinimą sustiprina prozopopeja – fiktyvi personifikuotos būtybės kalba-monologas, t. y. šią akimirką prieš akis nematomo, bet tikinčiam nujaučiamo,

82 B₃ r, žr. šioje knygoje, p. 174.

83 B₃ r-v, žr. šioje knygoje, p. 175.

itin pikto, mizantropiško, demoniško asmens mintyse sau sakomi žodžiai. Taip dar labiau sustiprinamas žmones supančių pasaulių kontrastingumas, Dievo karalystės žemėje įsitvirtinimo sunkumas, nuolatinės žmonijos „sodininko“ (*plantator*) globos poreikis.

Vienuma⁸⁴. Penktosios embleminės kompozicijos alegorinis „ekstraktas“ kalba apie pamaldaus žmogaus veiklą ir budrumą per visą parą: ryte jis kilis šlovinti Viešpatį, o saulei nusileidus uždegs savo žibintą ir ilsėsis vienu- moje, kad atsigauntų jo dvasia. Galima išvelgti opoziciją tarp Viešpaties šlo- vinimo, kurį įmanu suprasti kaip aktyvų dienos darbą, ir žibinto uždegimo, žymincio nakties darbą. Tai gali būti užuomina į pamaldžiai leidžiamą vaka- rą, užimtą ne fizine veikla, bet maldomis, meditacijomis ar naktine Viešpaties adoracija.

Eksplikacinėje dalyje įmantriais epitetais kreipiamasi į visagalį Dievą ir pradžioje deklaratyviai nužemintu tonu („*Pažvelk į mano nusiminimą ir nepa- niekinki nusižeminimo*“⁸⁵) atskleidžiamos vidinės paslaptys, guodžiamasi dėl uždaro būdo, įvardijama šviesulių judėjimo, dienos ir nakties kaitos stebėjimo inspiuruota įžvalga apie Dievo visagalybę. Cikliška laikų kaita pastūmėja sudė- tingai, metaforų ir palyginimų kupinai maldai:

Kad pagal juos patobuličiau savo sielą, mąstymą, turinių tavo provaizdžio žymes, pagalbėk, Dieve, kai šaukiuosi pagalbos: gyvybingumas tarsi aliejaus išlašėjimas tegu pakelia dvasią, kūno nešlovę tarsi Pilininkas (Palatiarcha) tegu uždengia žvalumas; o širdžiai pristatyk budrumą, tokį kaip aidint trimitui, idant subliūkstant kūno trapu- mui, neišnyktų mummyse dvasia ir [ji] lyg imtynėse palaužtų mirtingo nepakankamu- mo bjaurumus. Man tavasis įstatymas – kaip vadovas; [jis –] pagalba ir budėjimo, ir poilsio metu. Mano meilė tegu būna mano nemiegojimas, naktinis nemiegojimas; kad tik nenurimtų ar neužmigytų maloningumo ugnis, uždeganti mummyse tarsi ži- bintą mūsų širdies gelmes: kad šio gyvenimo kelio gale tartum kelių, kurie nueina į

84 Graikiškas pavadinimas Μωυόχοφα, verčiamas kaip vieniša būtis, yra labai retas sudurtinis žo- dis iš žodžių šaknų, reiškiančių vienumą ir gyvenimą, būti (panašu, jog tai neologizmas iš reto būdvardžio μωυόχοος), o lotyniškasis – *Solitudo* – yra paprastesnis, tiesiog reiškia vienvatvę monadinę būklę, buvimą vieninteliui ar vienam, be pagalbos (kurio įprastesnis graikiškas atī- tikmuo būtų ἐπηύα). Lenkiškame leidime pavadinimui suteikta mažiau konkretumo: „Udźiał duchowney dojskonalości“ („Dvasinės tobulybės įnašas/dalyvavimas“).

85 B[3] v. žr. šioje knygoje, p. 177.

skirtingas puses, išsiskojimuose niekas nesukliudytų arba nesumažintų gyvojo ma- loningumo jėgų mummyse, kad niekas nedrumstų gilios ir tikros ramybės vienumoje. Ir šitai teikdamas pagalbą padaryk, kad mes saugūs po sunkios kovos dėl pergalės, kuriai kūnas tenka kaip grobis, o siela kaip globotinė, ryžtingai ir atleistiškai lauktume pas mus po jungu [gyvenančius] palankioje taikoje ateisiančios šviesos užuomazgų.⁸⁶

Ypatingas dėmesys čia kreipiamas į širdies budrumą ir jį teikiančią dva- sią, kuri, net jei kūnas būtų pavargęs ir aptingęs, išliktų stipri. Kaip vadovą į tokią dvasią subjektas suranda Dievo įstatymą, kaip palaikantį šaltinį – mei- lę (*dilectio*) ir maloningumo ugnį (*ignis charitatis*), tad maldoje sau prašo, kad meilė ar tokia maloningumo ugnis neužgestų (neužmigytų), kad gyveni- mo kryžkelėse jos nepritrūktų ir kad vienumoje gaunamos ramybės niekas netrikdytų. Viso alegorinio komplekso, pavadinto „Vienumos“ vardu, esmė čia išblaškyta visame tekste, bet geriausiai ji apčiuopiama ne tik sau, bet ir kitiems tikintiesiems taikomame paskutiniame sakinyje, kuriame reiškiamas prašymas po sunkios dvasinės kovos sulaukti Dievo paramos taikos metu tu- rėti saugumą, laukiant į širdį ateisiančio nušvitimo. Ir tikriausiai tas saugus bendravimo su Dievu laukimas įsivaizduojamas vienumoje, kur niekas ne- trikdė ramybės.

Potraukis.⁸⁷ Tai dar viena mįslinga embleminė grandis, kurios alego- rinėje lemoje pasakojama apie alegorinio dievobaimingo erelio veiksmus: jis pakils ir „*pastvėręs grobį išves tarsi upelius iš uolos savo pasišokinėjimus ir bus patenkintas savo išradimu*“⁸⁸. Erelis gali simbolizuoti kilnius siekius turinčią ir

86 B. v-B. [4] r. žr. šioje knygoje, p. 177.

87 Graikiškas pavadinimas Ἐπιθυμία ir lotyniškasis *Aspiratio* tarpusavyje pagal savo dažnesnes reikšmes skiriasi, mat graikiškasis etimologiškai susijęs su polisemišku žodžiu ἔπιυός, kuris dažnu atveju reiškia su jausmų sfera susijusią sielos dalį ir todėl gali reikšti sielos prisirišimą prie troškimo objekto, o lotyniškasis dėl akivaizdesnės pūtimo, kvėpavimo, kvėpavimo reikšmės atspalvį turinčios šaknies – aktyvesnį veikimą, skatinimą, pritarimą, polinkį. Vis dėlto šios sąvokos sutampa ir pagal priešdėlių reikšmes (abu ἐπι- ir ἀδ- nurodo į pridėjimą, prisiliejimą), ir pagal žodžių šaknų reikšminius niuansus, mat minėtas polisemiškas žodis ἔπιυός taip pat turi pamatinę kvėpavimo, dvelkimo reikšmę, taigi ἐπιθυμία – taip pat turi aktyvaus pritarimo, polinkio ar potraukio (arba įkvėpimo metu vykstančio „pritraukimo“) aspektą. O lenkiškame leidime ilgesnis pavadinimas: „Usiłowanie w duchu bez przejtanku“ („Dvasinės pastangos be potraukos“).

88 B. v. žr. šioje knygoje, p. 178.

vienumą mėgstančio teisiąjo sielą⁸⁹ arba kontempliatyvių žmogų (*vir contenti platius*)⁹⁰, tačiau sunkiau suprasti jo veiksmų prasmę.

Galbūt apie juos papasakos eksplikacinė dalis? Ši labai turtinga metaforų ir palyginimų. Pradžioje kreipiamasi į Dievą, kaip į malonybių tėvą ir dalininką, prašant priimti subjekto troškimus (tas pats žodis, kuriuo įvardijama kvienos emblemos eksplikacinė dalis), ir kaip į motiną, skubančią priglausti sverdintį vaiką. Po to prašoma Dievo pagalbos, lyginant jį su įvairiomis žemiškomis naudą teikiančiomis realijomis: su aukuru, kuriame bus atnašaujami subjekto prašymai, maldos ir išgyvenimai, kuriems taip pat randama alegorinių palyginimų – su miros puokšte („*fasciculus*“) ir vynu („*cumulis*“) *botri probati liquoris*⁹¹); su ginklais, kuriais bus atremti priešai ir apsaugota klajūnė siela; su šventiesiems tekusiu didžiuliu pergalės laimikiu; su išganymo uostu, kupinu įvairių dvasinių gėrybių.

Po šių maldų pagaliau randame užuominą į lemoje paminėtą erelį. Su juo gretinama jo aistra (*cupiditas*) ieškoti paguodos ir pastangos, bandymai, kėsalai (*conatus*). Paukštis užimtas popietinio poilsio, kuris trunka iki išsekimo, tačiau šis gyvis pasižymi atsparumu saulės kaitrai: „[jo] akims nekenkia saulė, nei jo galva yra svilinama, nei ano snariai yra džiovinami“⁹².

Bet tokia paukščio būklė subjekto netenkina, tad šios meditacijos pa- baigoje Dievo prašoma pasirūpinti ta būtybe (taigi ir subjekto siela apskritai arba, jei konkrečiau, jos ketinimų kryptimi):

Sparčiau sutvarkyki ir paruoški sau (sibi) patarnaujantį sutvėrimą; tebūna jame dangiškas guvumas siekiant dangiškų dalykų, tegu nebūna vaikomas už save silpnesnio; tegu sergsti jį malonė bėgant šio mirtingo pasaulio lenktynėse. Skrydyje, tai yra jo troškimuose (troškimų momentu – vert. past.), parūpinki tai, kas geriausia. Paskui

89 R. P. Ioannis à Iesu Maria Carmelitaë discalceati Hispani Calaguritani Theologia mystica, et De prudentia iustorum. Nunc primum in Germania permissu Authoris edita, Coloniae Agrippinae: apud Ioannem Gymnicum sub Monocerote, Anno M. DC. XI [...], p. 382.

90 Speculum morale totius Sacrae Scripturae Ioannis Vitalis S. R. E. Cardinalis, Ex Ordine Minorum, atque Doctoris eximij. In quo vniuersa ferè loca, et figurae veteris ac noui Testamenti in sensu mystico explanantur. Opus planè Concinatoribus in primis, ac animarum pastoribus summo opere necessarium. [...], Venetiis: apud Societatem minimam [...], MDCIII, l. 48 v. „telkiniai patikrinto vynuogės skystis“.

92 B_[6] r, žr. šioje knygoje, p. 179.

pasotintą ir pilną visokių gėrybių po šio gyvenimo žangos perveski jį [ta] sutvėrimą – vert. past.] į savo šventą sostą“⁹³.

Čia vėl matome eksplikacijos pradžioje minėtą „troškimų“ sąvoką, kuri tapatinama su erelio skrydžiu. Sunkiau išvelgiama paralelė į alegorinėje lemoje nupasakotą erelio išradimą – pasišokinėjimus ar džiūgavimus (*exultationes*), rašytojui primenančius upelių išgavimą iš uolos. Galbūt tie pasišokinėjimai ir yra maldoje įvardytas skrydis, tai yra troškimai?

Apdovanojimas⁹⁴. Septintojoje kompozicijoje alegorinė inskripcija suformuluota trumpai kaip sentencija su paaiškinimu:

*Nebus aukštinama galva po karaliaus kepure, nei jo sosto pagalvė. Kadangi visa vertė yra vainike.*⁹⁵

Sugretinamos kelios vertingos realijos ir tik viena iš jų išskiriama kaip svarbiausia. „Troškime“ skamba subjekto išpažintis ir malda Dievui, visatos kūrėjui. Čia pirmiausia Dievui patikimos visos mintys, svarstymai, sumanymai:

*Visatos kūrėjau ir gimdytojau, peržengias visokį gantos tobulumą išteklingumu. Prieš bet kokią laiko pradžią egzistuojanti Dievybe. Tau savo nuogumą atidengiu; slaptus apmąstymus ir svarstymus atskleidžiu; tave, viską tinkamai žinantį, kviečiu į patikrinimą.*⁹⁶

Subjektas toliau pasakoja, kaip jis iš pradžių vertino tuos, kuriems šypso- si laimė pasaulyje, kuriuos supa pagarba ir prabanga (galima įsivaizduoti, jog jaunasis Chaleckis tikrai pats neturėjo skųstis dėl jam ir jo giminei skiriamo dėmesio, ir tai galėjo savaip jį sužavėti), o paskui geresnis išžiūrėjimas pri- vertė pakeisti požiūrį, jis pamatė žemiškos šlovės tuštybę, suprato, kad tai tik apgaulingas blizgesys (apgavęs jo mąstymą lyg paukštį medžioklėje, prikaus- tęs žvilgsnį lyg staigus apšvietimas), ir nutarė atsiversti į Dievą, „vienintelį

93 B_[6] r-v, žr. šioje knygoje, p. 179.

94 Graikišką Γεραç ir retai vartojamą lotynišką žodį *Praemiatio*, kurių reikšmės sutampa, lenkiš- kame leidime atitinka ilgesnis: „[P]race plaça w niebie“ („Atlygis danguje už darbą“).

95 B_[6] v, žr. šioje knygoje, p. 180.

96 B_[6] r, žr. šioje knygoje, p. 181.

gėrį“, kuriam šiame „Troškime“ jis nepagailli metaforiškų epitetų: *pasitikėjimo talpykla* (*repositorium fiduciae*), *išganymo krantas* (*ripa salutis*), *paguody tvanas* (*solatorium catachysmus*).

Pasakęs sentenciją su gradacijos (laipsniško didinimo) figūra, jog tikras kreipimasis į Dievą „*padidina džiaugsmą, jo pagerbimas – pamaldumą, šlovintas – laimę*“, dvasinių išgyvenimų išsakytos užbaigia savo troškimą malda, kuria prašo Dievo jam suteikti jo dvasią džiuginšiantį dangiškos šlovės vainiką, ir pažadu šlovinti Jį kartu su karaliais:

Atsikaitymo dieną, atpildo valandą, pateiki vainiką, kurį savo dešine pakabinai danguje, ir uždeki ant galvos, ir apjuosk apie savojo tarno smilkinius; ir manoji neturtinga ir švelni dvasia džiūgaus labiau už tūkstančio karalių džiūgavimus išdidžųjų žemėje arba labiau už valiuojantį kariūną, nešantį savo laimikį tarsi švaraus aukuro atnašą ir džiūgiai mostaguojantį i jį aukštinančios minios riksmus. Ir garbins tavo mano liežuvis tavo šlovėje kartu su valdovais.⁹⁷

Hiperboliškai nusakytas būsimas džiaugsmas derinamas su paradoksu: vainiko iš paties Dievo nusipelniusi kukli siela džiūgaus stipriau už išdidžiuosius karalius ar karvedžius, kuriuos šlovina žmonės (karaliai ir karvedžiai galbūt tikisi šlovės privilegijų ir danguje, bet žemiškoji šlovė aukštybėse nėra paveldima).

Dvasios viršūnė⁹⁸. Pirmąjį embleminių grandžių trečdalį užbaigia kompozicija, kurios alegoriniame epigrafe (ar trumpoje subskripcijoje) pabrėžiamas medžio ir jo sėklos tvirtumas: medis tvirtai įsikabina šaknimis į pamatus, remiasi į vario kolonas ir savo sėkla prasiskverbia į ankštus žemės plyšius (B_[7] r).

„Troškimas“ pradedamas nuo maldos į Dievo valią ir vardą, prašant sustiprinti dvasines jėgas. Šios alegoriškai palyginamos su varinėmis kolonomis, o į jas besiremiantys Dievui atsidavę ir laimingai gyvenantys tikintieji – su išlaku plačiašakiu medžiu, gerai įsišaknijusiu kalvos viršūnėje. Šioje vietoje, be ypatingo perėjimo, su kuplaus medžio paveikslu asociatyviai

97 B_[6] r-v, žr. šioje knygoje, p. 181.

98 Pavadinimus *Άρπων πνευματικόν* ir *Cacumen spirituale*, kurie tarpusavyje reikšmėmis sutampa, lenkiškame leidime atliepia šiek tiek labiau išplėstas, bet praktiškai toks pat pavadinimas: „Gurność żabaw w duchu“ („Dvasios užsiėmimų aukštybė“).

sujungiamas dar vienas vaizdas – liepsna, besiveržianti į aukštai esantį šviesos šaltinį, simbolizuojanti maldomis vykdomą dvasinę darbuotę Dievo šviesos akivaizdoje:

Panašus yra mūsų maldų darbas tavo visagalybės šviesumo akivaizdoje; [jos] kopia i aukštybę tarsi liepsna, kryptanti i savo sritį; jų didybė yra širdies nusižeminimas, tikėjimo pagrindai – pastovumas, grožis – gera įžvalga, vaisiai – dangaus atlygis.⁹⁹

Šia proga dar filosofškai įvardijama maldų reikšmė, nusakomos keturių jų savybės – didybė, pastovumas, grožis ir vaisingumas. Minėtąsias savybes atitinka keturi „darbai“: nusižeminimas, tikėjimo pagrindų saugojimas, sąžiningumo ir geros įžvalgos puoselėjimas bei atlygio iš dangaus priėmimas. Šios savybės primena prieš tai minėtą medžio metaforą, nes vėl įvardijamas aukštumas, stiebimasis aukštyn – didybė (*exaltatio*), kalbama apie tvirtą pagrindą šaknimis suleisti – tikėjimo pagrindus, taip pat apie grožį, susijusį su medžio vešlumu, šakų kerojimusi ir geru santykiu su aplinka, o maldoje – su sąžiningumu ir gera atožvalga (nesavanaudišku prašymu). Pagaliau, kaip medis nokina vaisius, taip ir malda jų susilaukia iš dangaus, iš Dievo malonės.

„Troškimo“ pabaigoje (šiek tiek netipiškai) maldingas tonas pakeičiamas į bendresnį pageidavimą, orientuotą ne į Dievą, bet skirtą sau pačiam, taip pat deklaruojamas pasitikėjimas dvasios stiprybe ir Viešpaties pagalba:

Dvasios sukaupimo lai nesutrikdo apmąstymų tuštybė, pamaldaus atsidavimo lai neišrauna rūpinimasis žemiškais reikalais, lai Meilės neužgesina geidulystės vėjas. Tada džiūgausiu džiūgiai mostaguojancio džiūgsmu ir sakysiu: mano geros padėties nepalauš piktavališ žmogus ir neturės naudos iš žabangų pasalūnas. Kadangi mano stangrumas stangresnis už bet kokią bedievių ginkluotę, mano skydas nesibaudo aštrumų ir šarvas nepramušamas, kada prie manęs yra kaip pagalbininkas Viešpats. Jis pats nuves mano dvasią i saugias vietas, gerasis ganytojas – bandą i savo karalystės ganyklas.¹⁰⁰

99 B_[6] v, žr. šioje knygoje, p. 183.

100 B_[6] v-B_[6] t, žr. šioje knygoje, p. 184.

Aruodas¹⁰¹. Devintuoju alegoriniu piešiniu, antrašte ir lema vaizduojamas Viešpaties aruodas ar kluonas, kuris ir talpus, ir nuolat atsinaujinantis, o Viešpats parodomas kaip darbštus ūkininkas. Tai neabejotinai Sv. Rašto inspiruotas alegorinis paveikslas, dar detaliau piešiamas „Troškime“, kuriame Dievas vaizduojamas kaip apsukrus sodininkas, protingas žemdirbys, aruodo sargas, dangiškasis šeimos tėvas (*paterfamilias*). Dievas suprantamas kaip dangaus šeimnininkas, leidęs, kad danguje ir žemėje vyktų panašūs reiškiniai ir kad abi sritys tarp savęs varžytųsi, viena kitą panašiomis savybėmis atkartotų. Prasminio paralelizmo principu sugretinamos žemiškosios ir dangiškosios gėrybės, taip pat subrandintas šių gėrybių derlius:

*Vyriausiasis šeimos tėve, kuris leidai, kad tavo dangus su mūsų žeme turėtų giminybę ir varžytuves; kad tai, kas yra gera ir atrinkta apačioje, aukštybėse taip pat labai panašiai būtų vertinama. Ir kaip subrendę javai pas mus yra surenkami, taip visa, kas užaugo ir subrendo dvasia, krypsta į tavo dangų tartum į Aruodą.*¹⁰²

Eksplikacinė dalis baigiama malda, kurioje Dievas kviečiamas pažvelgti iš dangaus savo budria ir rūpestinga akimi ir mirusiųjų prisikėlimo dieną pasiimti į savas rankas subjektą (ar jo sielą) ir įkelti į beribį dievišką aruodą:

*Priartink su savimi savo akį, ir tegu palankiai pažvelgia: tegu tavo blakstienos juda į mūsų pusę. Štai visas mano gyvenimas neišvengia tavo žvilgsnio: jo akimirkos pralekia diėybės akivaizdoje ir nei dingsta ar miršta kas nors iš jo, tau nežinant. Ištieski abi savo rankas ir tą gąsdinančią bei vienišą prisikėlimo dieną pastverk mane tarsi patikimų kviečių pėdą ir laikyk jį sau, kadangi tikrai tau priklauso jį turėti. Ir įkelt jį į savo aruodą, arba saugyklą, kadangi bedugnės talpykla be sumaišties: joje šlovingai gyvenė ir tavo viešpatavimas mūsų sieloms apjuostas per amžius tarsi suknia – tavo dorybės šlove.*¹⁰³

Kaip matome, apmąstymas apie neišmatuojamą Dievo aruodą atveda prie temos apie bedugnę, o beribėje erdvėje viešpataujančio Dievo paveikslas

101 Graikiskas sudurtinis žodis Στροφολόου pakankamai tiksliai atitinka lotynišką *Horreum* (abu žodžiai susiję su grūdų sandėliavimo patalpa), tą pačią reikšmę perteikia ir labiau išplėtotas pavadinimas lenkiškame leidime: „Gumno przenoŃu doy3rz3toŃci“ („Derliaus perkėlimo kluonas“).

102 C r, žr. šioje knygoje, p. 186.

103 C r-v, žr. šioje knygoje, p. 186.

subjekto vaizduotėje sukuria dar vieną skirtingų realiųjų sugretinimą – amžina šlovė lyginama su skraiste, suknia.

Į r a n g a¹⁰⁴. Dešimtoji kompozicija skirta įrankių, darbo ir buities prietaisų reikšmei. Alegorinė subskripcija skamba taip:

*Rankos tarsi architekto arba daržovių augintojo, puoselėjančio sveikatą, reikalaujamo pjovimo ir traukimo ryko. Juk meistras be įrankių tuščiai trauksis nuo darbo ir nebūs laimingas jo poilsis.*¹⁰⁵

Nuoroda į skirtingų profesijų žmones ir teiginys apie meistro priklausomybę nuo įrankių jokios užslėptos religinės prasmės neišduoda, veikiau tai panašu į dar vieną ekonominių principų skelbiančią sentenciją. Tačiau eksplicitinė dalis (kaip, beje, ir tikslesnė lenkiškos kompozicijos antraštė) leidžia geriau suprasti autoriaus (ar subjekto) sumanymą: siekdamas savo sielą rekomenduoti Viešpačiui, subjektas piešia save kaip įvairių sričių darbininką, ruošiantį savo sielai kelią į Dievo buitį, pasidirbinusį įvairių prietaisų, rykų. Iš pradžių jis kreipiasi į Viešpatį kaip į darbdavį, siekdamas gauti danguje samdomo darbininko darbą, ir prašosi priimamas į buitį, kuriai ruošėsi žemėje:

*Priimk, Viešpatie, priimk mano sielą į savo samdinių būrį, tegu bus ji sąrašė darbuotojų, dirbančių išganymo darbą ištikimai, vykdančių tavo nurodymus maloniai. Priimk į buitį, kurią sau paruošiau gyvendamas žemėje, idant nebūčiau tvirkinamas savojo poilsio tarsi tinginys rudenį ir idant nebūčiau atskirtas nuo savosios dalies apyskaitos valandą, kai bus apskaičiuojamas visas žmogaus gyvenimas.*¹⁰⁶

Savo pasirengimą naujai buičiai, dangiškajam gyvenimui Chaleckio *Alegorijų* subjektas įrodinėja išdėstydamas penkis alegorinius darbus ir jų metu pasigaminčius alegorinius įrankius, padėsiąčius pakilti arčiau dieviškos realybės (šių įrankių pavadinimus citatoje išretiname):

104 Graikiskas pavadinimas Κατασκευή ir lotyniskas pavadinimas *Supellex* reiškia buities įrangą ar rakandus, o lenkiškame leidime vėl daugiau žodžių pavartota, eksplicijuojama, kokiu būdu įranga (ne šiaip buities rakandai): „Spr3żet duchownego d3ciela“ („Dvasinio darbo įranga“).

105 C_[a] r, žr. šioje knygoje, p. 187.

106 C_[a] v, žr. šioje knygoje, p. 188.

Paruošiau sau kr y ž i ū , galuose platus, nusmailintą ir aštrų, idant tarsi kirviu kir-
čiau, kitas ydas ir nukrypimus iškasčiau, kad daugiau nebeatgytų mano kūne; arba
kad neatželtų mano nariuose malonumo geidulys. Paruošiau b o t a g u s tarsi kūjus iš
plieno, idant sudaužčiau savojo kūno kietumą ir priešgyniavinį dvasiai. Paruošiau
v i n i s tarsi skriestuvą tam, kad būtų pažymėti takai kiekvieno šventumo ir Dievo
baimės; tam, kad būtų prikalti ženklai keliuose, kurie nueina į sugedimą; tam, kad
būtų prikaltas nesigailėjimo kietumas. Paruošiau k e m p i n e tarsi qsojį, kupiną skys-
čio tam, kad būtų išvalomas senas suteršimas; tam, kad būtų sunaikintas bet koks
nešvarumas, kuris iš nuodėmės kyla. Pagaliau paruošiau k o p e č i a s tarsi suraišiotas
virveles, skirtas lipti aukštyn, idant pašaukimo dieną išeičiau susijuosęs nekaltybės
juosta, laikydamas rankose išganymo įrankius, ir užlipčiau aukščiau už bet kokį su-
tvėrimą, kuris yra žemiau už mane.¹⁰⁷

Išvaizdavęs save, pakilęs alegorinėmis kopėčiomis, šios meditacijos
pabaigoje pamaldusis Chaleckio herojus prašo Viešpaties ateiityje leisti jam
amžinai apstoti danguje:

Tada mane [tu], Viešpaties pasitikėjime ir manoji nuosavybe, savąją atvašą, kurią
nuo pat pradžios sau paskyrei, įkurdink savo galios papėdėje, danguje, ir leisk tėvynė-
je, kurią tavo mylintiems pažadėjai, be pabaigos užsibūti.¹⁰⁸

D a n g a u s a t l y g i s ¹⁰⁹. Vienuoliktą embleminę grandį po graviūra apibū-
dinantis alegorinis epigrafas kreipia skaitytojo dėmesį į teisuolio pėdsakus: jie
ves aukštyn lyg ryto aušra, bus matomi tam, kas juos stebės iš žemės gelmių,
ir jie negrįš atgal.

Eksplikacinė dalis giliau nagrinėja epigrafo užuominą ir pradžioje išvar-
dija Viešpaties dovanas, tikslingai paliktas žmogui:

107 C₁₀ v-C₁₀ r, žr. šioje knygoje, p. 188.

108 C₁₀ r, žr. šioje knygoje, p. 188–189.

109 Graikiškas pavadinimas Οὐρανότης yra Chaleckio sukurtas neologizmas, reiškiantis „Dan-
giškoji garbė“, „Dangiškoji vertė“, „Dangiškas atlygis“. Lotyniškas *Coeli precium* [= *Caeli pre-
tium*] tiksliai atspindi dvi pastarąsias reikšmes, o lenkiškame leidime dar aiškiau išreiškiamą
pomirtinio atpildo, apdovanojimo danguje temą: „Dar dżiedzictwá ná końcu“ („Paveldėjimo
dovana pabaigoje“).

Teisiųjų gyvenimą, Viešpatie, mums tam, kad vytumėmės, šventumą – tam, kad sek-
tume pavyzdžiu, šlovę – tam, kad trokštume, apdovanojimą – tam, kad lauktume,
kelionę – tam, kad keliautume rojūn, pagaliau, viltį – tam, kad [tave] išaukštintume,
mums palikai.¹¹⁰

Pasakęs, jog Dievui miela kiekviena su teisingumu ir dievobaimingumu
susijusi dorybė, lyrinis subjektas aukština Viešpaties geradarystės ir globą tei-
siesiems bei dievobaimingiesiems:

Lengvą malonę, prieinamą šlovę rodai šiemis, kurie tavęs iš visos širdies ieško, kurių
meilė budi prie tavo buveinės durų, ir jų uolumas niekada neužmiega. Priimi ir neat-
stumi nuolankiai laukiančio tavo gailėstingumo, tarsi ertiuko, praėjus žindymo laikui,
trokštančio ganyklų. Teiki pagalbą keliautojui nuo tos valandos, kai išeina iš motinos
iščių tamsos į šviesą, iki pat tos pabaigos, kurią iš anksto paskyrei.¹¹¹

Kaip viena iš malonių ir bene svarbiausia šiame samprotavime, nes atlie-
pia ikonografinį vaizdą ir jo epigrafą, nurodomas Viešpaties teikiamas pa-
laiminimas teisuoliams per jų išaukštinimą, jų šlovės priartinimą prie paties
Dievo šlovės, leidžiant jiems būti pavyzdžiu netikintiesiems, rodyti kelią į
dangų ir patiems nenusiristi į sugedimo kelią:

[P]akeli aukštyn lyg kylančią aušrą prieš saulės atėjimą teisojo pėdsakus, idant be-
dievis nesididžiuotų savo veidmainystėmis ir neliaupsintų nedoro tako. Idant džiū-
gautų dievobaimingieji pagal savo širdies platybę, kadangi jų žingsniai į dangų nenu-
siris į sugedimo kelią, taip pat ir jų pakilimas į visagalio glėbį.¹¹²

„Troškimas“ užbaigiamas pamaldžiu subjekto prašymu jam pačiam pa-
siekti Viešpatį kaip jo egzistavimo priežastį ir po žemiško gyvenimo vargų
džiaugtis Viešpaties įsteigtomis gerai sielai skirtomis gėrybėmis – dangiškąja
tėvyne ir nemirtingumu.

110 C₁₀ r, žr. šioje knygoje, p. 190.

111 *Ibid.*

112 *Ibid.*

Dvasinis gudrumas¹¹³. Pirmąją pamaldžių alegorijų pusę užbaigia embleminė kompozicija apie gudrumą ar netgi klastingumą. Jos alegorinė subskripcija, iš dalies paremta 97 (96) psalmės trečios eilutės žodžiais apie Dievą supančią ugnį, kuri išnaikina jo priešus, formuluoja dar vieną mįslingą vaizdą:

*Ugnies ir liepsnų verpetas phyti priešais jo veidą ir apdegins aplinkui priešus: ir padės priimtina smilkymo auką ant savo galvos aukuro.*¹¹⁴

Interpretacinėje dalyje kalbama apie alegorinę sielos kovą su ydomis, atėjusią iš seniausių laikų. Pradžioje primenamas senasis tarp protėvių sielų ir „senųjų plėšikų“ (*veteres praedones*), kurie tikriausiai yra su bibliiniu Šėtonu susijusios būtybės, jo tarnai, piktosios dvasios. Šiems plėšikams priskiriamas žmonijos tėvų apgavimas, t. y. klastingas Adomo ir Levos sugundymas:

*Iki šiol už nelaimingojo medžio paruošė pinkles mūsų tėvams ir apgavo neatsargiuosius.*¹¹⁵

O dabar šios būtybės taikosi ir į subjekto beginklę sielą, pasitelkdamos senąjį išūlumą vietoj šarvų ir vietoj ieties – mirtinų nuodų „kokteilį“, į kurį įmaišė prabangos, meilės žemiškiems dalykams ir tuštybės „ingredientus“, veikiančius lyg migdomoji aguona, pelkės dumblas ir voratinklis. Meditacijos siela suvokia savo bejėgiškumą ir kreipiasi pagalbos į Viešpatį, prašo dangaus ugnimi ją apsupti ir liepsnų verpetu sudeginti visus užpuolikus, pelenais paversti jų išdidumą:

*Ugnis iš dangaus, pagalbos ugnis tegu eina priešais mano veidą: kaitrių liepsnų verpetas tegu praryja mano įžeidėjus ir išaugęs karštis tegu paverčia pelenais jų išdidumą.*¹¹⁶

113 Graikiškas pavadinimas Παυρησία πνευματική ir lotyniškas *Astus spiritualis* savo reikšmėmis sutampa, o lenkiškame leidime paryškintas kitas aspektas: „Fortel sprzećiwienia“ („Pasi-priešinimo gudrybė“).

114 C₁₀ r. žr. šioje knygoje, p. 191.

115 C₁₀ v. žr. šioje knygoje, p. 192.

116 *Ibid.*

Psalmės žodžiais pasiremama kviečiant Dievą ne tik patį save apsaugoti nuo priešų, bet ir saugoti jam atsidavusią sielą. „Troskimo“ pabaigoje ir pabrėžiamas visiškasis pasišventimas, minčių ir žodžių, lyg negėstančios žvakės, paskyrimas Viešpačiui:

*Būki man atlaidus, kadangi savo mąstymų atidaviau tau lyg sukaustytą vergą ir valią – tarsi darbščių tarnaitę. Į tave [nukreiptos] ir apie tave yra mano mintys, mano kalbos ryte ir vakare byloja apie tave. Perimki jas tarsi uždegtą žvakę, kuri yra statoma altoriuje[.]*¹¹⁷

Sunkumas¹¹⁸. Tryliktosios kompozicijos alegorija įvardija sielos vargus pasaulyje (keliaujant materialioje būtyje, kūno nelaisvėje), ir tai nusakoma erelio skrydžio sudėtingoje besisukančių ratų konstrukcijoje metafora:

*Koks erelio skrydis ties ratų, girgždančių ant ašies, viduriu, toks sielos, keliaujančios per pasaulį, aptvaras.*¹¹⁹

Priekabesnis skaitytojas įžiūrėtų palyginimo netikslumą: argi įmanoma skrydį lyginti su aptvaru? Gal vis dėlto norėta pasakyti, jog siela, kaip tas alegorinis erelis, yra įstrigusi kūne lyg sudėtingame besisukančių ratų mechanizme, teikiančiame mažai progų ištrūkti į išorę?

Papildomų interpretacinių sunkumų kelia ir virš šios subskripcijos pateikta ikona: erelis vaizduojamas anaipol ne skrydyje. Tai gal ir išreiškia sunkumo idėją, įvardytą antraštėje? Bet gali būti, jog tai ir sąmoningai pakeistas vienos populiarios Andriejaus Alciato emblemos *Inviolabiles telo Cupidinis* (*Nepažeidžiami Kupidono ginklais*) piešinys, kuriame paukštis visu savo ūgiu tarsi inkrustuotas ratų apskritime. Neatmestina galimybė, jog taip padaryta

117 C₁₀ v–C₁₀ r. žr. šioje knygoje, p. 192.

118 Graikiškas pavadinimas Δυσεππία ir lotyniškas *Difficultas*, panašiai kaip anksčiau minėti Έπιθροπία ir *Aspiratio*, sutampa tarpusavyje ir reikšmėmis, ir savo morfologine konstrukcija (privatyvinės / negatyvinės reikšmės priešdėliu ir su darbu susijusios šaknies reikšme), o lenkiškame leidime: „Trudny byt udzielnosci“ („Sunkus gyvenimas nepriklausomybei“, kurį turbūt galima perfrazuoti ir taip: „Sunki nepriklausomybės siekiančiojo dalia“). Kaip matyti, lenkiškas pavadinimas ir vėl labiau išplėtotas ir pateikia daugiau užuominų apmąstymams negu graikiškos ir lotyniškos antraštės.

119 C₁₀ v. žr. šioje knygoje, p. 193.

dėl paties paukščio matmenų. Mat, kaip skelbia Alciato eiliuota epigrama ir Claude Mignault išsamus epigramos komentaras¹²⁰, eilėraščio autorius vaizdavo Bakcho paukščiu vadinamą kielę (lot. *motacilla*), kurios alegorinė funkcija, atkeliavusi iš antikinės magijos tradicijos, kaip aiškėja iš minėto komentaro, buvo pritraukti arba atbaidyti meilę. Alciato emblemos iliustracijose kryžmai sujungtieji ratai įremina paukštį ir per visą jo ūgį nuo snapo iki uodegos, ir per išskleistų sparnų ilgį. O Chaleckio alegorijoje keičiasi ir pats paukštis, ir jo vaizdavimo poza, ir alegorinė funkcija. Kilnūs paukštis – siela, o paukščio skrydį sulaukantis susikryžiaavę ratai, dar kitaip įvardyti kalėjimo ar pataisos darbams skirtos patalpos vardu (lot. *ergastulum*), simbolizuoja sielos dvasi-nius troškimus visai suvaržantį kūną. „Troškime“ plačiai išdėstomas Dievui adresuotas subjekto skundas dėl kūno nerangumo ir įvairių sielai daromų neteisybų. Įvardijęs kūną kaip našta, toliau išdėsto 9 paralelines sielą kankinančias savybes ar funkcijas, kiekvieną tokią savybę pristatydamas patraukliu anastrofiniu (epiforiniu) žodžių junginiu (t. y. su įvardžio *eius* kartojimu, kurį, tiesa, devintuoju atveju pakeičia įvardis *illius*; žr. žemiau straipsnio autoriaus išretintas frazes):

*Našta, kurią man davei, neteisingai elgiasi su manimi: tarsi mulų varovas, vejantis bandą keliu, kuriuo [pats] skuba. Mano kūnas peržengė savo niekingumą ir viešpatauja man. Jo valdžia laukinė, vedanti į kilpą. Jo įsakymai – lyg žaibas, nubloškias pirmąjį žiedą. Jo gudrybės – lyg protingojo kliedesiai, kandūs ir labai klasingi. Jo mi-klumas – tarsi šalna, naikinanti žolynus iš pašaknių ir išdžiovinanti krūmų lapus. Jo nuožnumas pralenkia nuožnumą žvynuotos gyvatės, po apatinės dalies sutrypimo atgyjančios ir dvigubai nuožmiau kandančios. Jo vairavimas – lyg vedlys, nuvedąs nepramintais takais į dykrą ir sumaišąs savo atsigręžimus į kelią. Ryšys su juo sveikas tarsi puvinys ir landynių smarvė. Jo poilsis – lyg šliužų sandėris. Visi jo darbai blogesni už neklusnaus arba savo šeiminkui viešpataujancio tarno.*¹²¹

Pabaigoje vėl tradiciškai kreipiamasi į Viešpatį pagalbos, prašoma išlaisvinti sielą ir priglauti Viešpaties šviesoje:

120 Remtasi 1614 m. leidimu (*Andrae Alciati I. V. C. Emblemata. Elucidata doctissimis Claudii Minois Commentariis [...]*), Lugduni: apud haeredes Gulielmi Rovillii, M. DC. XIII [= 1614].
P. 289), prieinamu per internetą.

121 C₁₀₁ r, žr. šioje knygoje, p. 194.

*Sparčiau ateiki, Viešpatie, galingas stiprybė, malonus gailėtingumu. Nuimk nuo ma-nęs žievę, kuria dengiami kaulai, ir iš laukinės mašinos tą dieną, kurią iš anksto pa-skyrei, išvesk mano vienintelę [sielą], apgaubk ją savojo mirgėjimo šviesa, ir tegu ji slypi tavo spindesyje.*¹²²

Gausėjimas¹²³. Keturioliktoje embleminėje grandyje piešiamas mistiškas dangiška rasa pagirdytos širdies vaizdas. Daugėjant skysčio, didėja širdis, ir tai primena drėkinamos vilnos išsiplėtimą.

Eksplikaciniėje-meditaciniėje dalyje smulkiau pasakojamas širdies, maiti-namos Dievo meile lyg dangiškuoju skysčiu, augimo, didėjimo slėpinys. Įžan-goje šis procesas lyginamas su besiplečiančia žeme, kai dangiška drėgme ji da-lijasi su augalais:

*Dangiška drėgme palaistyta leidžia želmenis mūsų žemė ir sugautuoju skysčiu dalija-si su augalais, idant kiekvienas iš tų, ką žemė pagimdo, pasireikštų pagal savo pavi-dalį ir pagal savo apdaro grožį girtų tave, Viešpatį, savo kūrėją.*¹²⁴

Toliau nurodomas panašus Dievo dovanotas procesas, vykstantis žmo-gaus širdyje, gaivinamoje meilės ir dieviško pašaukimo rasa:

*Labai panašių dovanų suteikėi mano kūniškajai širdžiai. Įlašinai rasą savo dangiško-jo saldumo, pranokstančio bet kokį nektarą. Paskleidei ją ir paskatimai augti jos esmę lyg vilną, kuri suvilgoma syvų: kadangi stipri yra tavo meilė, pranokstanti paaukotą aliejų, ir tavo pašaukimo trauktinė skvarbesnė už kiekvieną dirbtinį atspalvį. Štai dėl ko, kokiū būdu mano širdis yra sudrėkusi dangiškuoju skysčiu ir išskečia savo ankštas ribas, tau laiminant, iki pat penkto padauginimo.*¹²⁵

Toliau išskleidžiamas širdies penkerio išsiplėtimo pagal penkias gėry-bes ar dovanas motyvas, perimtas iš teologų mistikų. Mažiausia gėrybių (ar mistinio saldumo) dalis tenka prigimčiai ir instinktams, antroji ir didesnė už

122 C₁₀₁ v, žr. šioje knygoje, p. 194.

123 Graikiškas pavadinimas *Επιδοσις*, ir lotyniškas *Incrementum* artimi vienas kitam pagal di-dėjimo, gausėjimo, priaugio reikšmes, o lenkiškame leidime pavadinimas vaizdingesnis: „Pojspiech laski właney“ („Įpiltos malonės klestėjimas“).

124 C₁₀₁ v, žr. šioje knygoje, p. 196.

125 *Ibid.*

pirmąją – pamaldžiam mąstymui apie Dievą, dar didesnė – savęs ir materialių daiktų atsisakymui, ketvirtoji, ir vėl didesnė už ankstesnes, – Dievo suteikiamai malonei, penktoji ir didžiausia, – Dievo suteikiamai angeliškai palaimai, srūvančiai tiesiai iš Dievo, „*quem immortalitati animae firma promittit fides*“¹²⁶,

»Troškimas« baigiamas bendru pageidavimu visų tikinčiųjų labui:

*Taigi tegu nusileidžia ant mūsų tavo rasos stiprybė kasdien, ir lai nieko iš mūsų sau nereikalauš Šėtonas. Dėl gėrio, kuriuo sukūrei, išsaugok kūriniją.*¹²⁷

L a i s v ė¹²⁸. Šios kompozicijos alegorinė subskripcija vėl skamba enigmatiškai:

*Ne taip, kaip Babilonas, arba bokštas be stogo, brangus [yra] Dievo akivaizdoje statinys, pastatytas ant priimtinos kruvinos deginamosios aukos altorių.*¹²⁹

Panašiai mįslingas atrodo ir paveikslėlis, vaizduojantis penkių pakopų bokštą su skirtingais žmogaus organų ženklais kiekviename aukšte ir liepsna to bokšto viršūnėje.

»Troškimas« padeda suprasti alegoriją, nes jau pirmame sakinyje skelbiamas fiziologinis Dievo sukurtu žmogaus panašumas į pačių žmonių sukurtas realijas; galva – lyg namas, jutimai – lyg tarnai, kūnas – lyg švari šventovė:

*Mano galvą tartum tvarkingą namą ir mano jautimus tartum tarnus, ir kūną tartum šventovę, apvalytą nuo bet kokios nešvaros, pagamino tavosios rankos, Viešpatie.*¹³⁰

Dievas lyg laivo inžinierius ir kapitonas aprūpino žmogaus kūną it laivą būtiniais įrenginiais ir paskirstė pareigas įgulai. Pirmiausia suteikė aštrų regėjimą lyg budrią sargybą:

126 D r, žr. šioje knygoje, p. 196, „*kurią sielos nemirtingumui žada tvirtas tikėjimas*“.

127 *Ibid.*

128 Graikiškas pavadinimas Ἐλευθερία ir jo atitikmuo *Libertas* lenkiškame leidime yra atliepami visiškai kitokiu pavadinimu, kuris teikia užuominą į ikonoje vaizduojamą figūrą: „*Κ[ρί]σταλ γμάχου nieporufζony*“ („Nepajudinama statinio forma“).

129 D v, žr. šioje knygoje, p. 197.

130 D r, žr. šioje knygoje, p. 198.

Padalijai pareigas lyg tas, kuris rengia plaukimą laivu ir paskirsto virves burėms pakelti. Suteikėi mano akims jaučių ir aštrų regėjimą, labai toli nutiesei jo [t. y. regėjimo – vert. past.] stiprumą: orą vietoj vežėčių sukūrei jam ir šviesą – kaip palengvintumą: idant tarsi sargybinis savo stebėjimo bokšte arba vartų sargas, stebintis keleiviautojus, taip ir kūniškosios akys būtų man kaip sargyba ir matytų, vertintų, vengtų visokios nevalyvo kūno tuštybės.¹³¹

Po to aprašomi kiti Viešpaties sukurti žmogaus jutiminiai įrenginiai ir jų paskirtis: ausys ir klausymas lyg antroji sargyba, burnos gomurys ir ragavimas lyg krosnis su dviem padėjėjais – skoniu ir jutimine prigimtimi, uostymas ir lytėjimas lyg karys prie vartų. Dėl pirmųjų trijų iš šių pojūčių prašoma Dievo įsikūsimui, kad kreiptų teisinga linkme, o dėl uostymo ir lytėjimo tiesiog konsultuojamas kiekvieno iš jų kilnus tikslas:

*Kad užuostume iš toli tai, kas sveika, ir nutolume nuo pragaištingo nuodėmės maro [...]; kad būtų atmušta bet kokia išorinė priešprieša, idant mūsų linksmybės būtų tavyje ir dėl tavęs: jausti su tikėjimu ir mąstyti su baimingumu.*¹³²

Pabaigoje išreiškiamas viltis, kad jeigu visi žmogaus organai ir pojūčiai reikiamai vykdys savo pareigas, kaip nustatyta Dievo, „[t]ada iškilis geras statinys, mano dvasia tavo akivaizdoje, ir nekenks jam išgriovimas per amžius.“¹³³ Kitaip sakant, išreiškiamas viltis, svajonė, jog žmogaus dvasia, kūno pojūčiams tinkamai veikiant, kažkada išsistiebs į aukštybes, priartės prie Dievo ir nebetaps žalos, kokia ištikdavo visus Dievą ignoravusius, nežabojusius savo pojūčių ir savarankiškomis „statybomis“ užsiėmusius žmones.

B r a n g a s¹³⁴. Šešioliktai embleminei kompozicijai parinktas paveikslėlis, kurio alegorinis epigrafas skelbia subjekto širdies svėrimo ir brangaus įvertinimo faktą:

131 *Ibid.*

132 D v, žr. šioje knygoje, p. 198.

133 *Ibid.*

134 Graikiškas pavadinimas Πολυτιμία, paimtas iš retų šaltinių (kiek dažnesni jo sinonimai antikinėje ir krikščioniškoje literatūroje τιμότης arba πολυτέλεια) ir lotyniškas *Cāritas* sutampa brangumo, aukštos vertės reikšmėmis, o lenkiškame leidime pavadinimas detalesnis pateikiant užuominą į mistinį širdies vertinimą: „*Ceny ferca doświadczenie*“ („Širdies vertės patikrinimas“).

Mano širdies gerumą pasvėrė ir atsėrė ją pagal savo svertuvą: patikrino ir įvertino labai brangiai.¹³⁵

„Troškimas“ atvaizduoja subjekto išvelgiamą mistinės prekybos ir visokių žemiškų bei dangiškų dalykų vertinimo esmę. Personifikuotas Viešpaties teisingumas lyg koks prekiautojas nuolat dirba danguje ir žemėje, sverdamas ir įkainodamas įvairias gėrybes. Kiekvienam žmogui svarbu, kaip mirties akimirką bus vertinama jo siela, kai ji stos į Dievo teismą. Todėl subjektas susikoncentruoja į maldą ir prašo, kad jo širdis būtų Viešpaties svarstyklėmis pasverta kaip gera prekė, kad ji praeitų patikrinimą ir išbandymą meilės ugnimi:

*Todėl duoki man, meldžiu, kad mano širdis ateitų tau kaip prekė, gera prekė, pasverta, atitinkanti kainą. Duoki, kad patikrinimas, kurio metu [širdis] per maloninę gumo ugnį ištašoma, per darbų ir apmąstymų gerumą išmėginama, supanašėtų su tavo siekiu.*¹³⁶

Iki pat meditacinės dalies pabaigos išlaikomas maldos tonas. Maldautojui rūpi naudingai iškeisti laikinus žemiškus dalykus į amžinus, savo rūpestį dėl prekiavimo ir nerimastingo turty kaupimo pakeisti poilsiu Dievo uoste, savo širdį paruošti teismui taip, kad stipriai nusvertų teigiamos savybės ir pasisektų išvysti laimę nepatiriant šturpo teismo dieną. Jis prašo ir kitų malonių, kad nebūtų jokių kliūčių pasiekti dangų:

*Duoki tvirtumo pasaulio kelių nuolydyje, malonę kovoje, stengiantis pasiekti tą palaimą, kuri mus prijungia prie angelų, tavo padėjėjų, mielų ratelių. Tačiau pasiruošimo laiko nepralenk arba nesumažink mums, Viešpatie, kadangi dėl mūsų nekaltybės tvirtai tavimi pasitikėjome ir mūsų tėvai mums pažadėjo tavo gailėstingumą. Suteiki, gailėstingasis, kad patikrinimo valandą pranokčiau savo priešus ir pakilčiau su geraisiais į tavo dangų tarsi ugnis po medienos sudeginimo.*¹³⁷

Baigiamuosiuose maldos žodžiuose reikšmingas yra trumpas perėjimas į daugiskaitą, juo reiškiamas solidarumas su visa krikščionių bendruomene.

135 D₁₀₁ r. žr. šioje knygoje, p. 199.

136 D₁₀₁ v. žr. šioje knygoje, p. 200.

137 D₁₀₁ r. žr. šioje knygoje, p. 200.

Neatmestina, kad čia esama ir užuominos į Chaleckio giminės pradininkų ir (arba) jo tėvų pamaldumą.

Tyrumas¹³⁸. Septynioliktos embleminės grandies alegorija byloja apie nešvarumų indą, kurį Gėris paskatino Dievą išvalyti ištiesus ranką į dugną ir išleisti pro angą srutas, kad indas galėtų būti gražintas į sandėlį.

Šį alegorinį paveikslą pakomentuoja „Troškimo“ herojus, įvardydamas dvilypę žmogaus prigimtį ir visokiais palyginimais pabrėždamas kūno niekingumą, laikinumą ir nešvarumą. Dar kartą suskamba lermoje minėta „nešvarumų indo“ metafora, aiškiai taikoma žmogaus kūnui:

*Nėra, dėl ko žmogus galėtų didžiūotis arba džiūgauti savo sunkumo esme, kadangi jo kūnas – nešvarus indas, pilnas plyšių pertekliui nubėgti, jo spalva ir gražumas – tarsi paskola, grįžtanti skolintojui. [...] O kas jo nešvarybes išpasakos? Dvasią tarsi duobėje, į kurią įteka namo srutos, nugramzdintą laiko, o pats žmogaus kūnas – lyg purvas po ilgos audros arba ožio kailis, kuris supuvo nuo liūčių.*¹³⁹

Po bjaurėjimosi žmogiškos materijos netobulumu tirados priartėja meditacijos kulminacija, kurioje ieškoma Dievo pagalbos, meldžiama, kad Dievas ryžtingai ištiesų savo ranką ir paskatintų kūno švarinimą ir tokią metamorfozę, po kurios jis būtų tinkamas perkelti į naujus, naujai būčiai pritaikytus indus:

*Tavo, kuris visoki tau priešišką nieksingumą (kurio priešastis iškilo nuo pasaulio atsiradimo) prakeiki, ranka negalėtų gaisuoti arba atidėti sprendimų. Istieski savo ranką, labai stiprią, ir pasukinėk, kol mano kūnas netaps tarsi atspindžiu vandenyse, saulės spindesiu vidudieny. Idant kai bus atyginimo laikas, jis [t. y. mano kūnas – vert. past.] būtų laikomas vertu būti atidėtam į indus, neveikiamus gedimo. Į indus, kuriuos pasirinkai į savo aukščiausiųjų buveinę.*¹⁴⁰

138 Graikiškas pavadinimas Ayveia ir lotyniškas Puritas vienas kitą aiškiai atliepia savo pagrindinėmis reikšmėmis, o lenkiškame leidime pavadinimu tyrumo savybė nusakoma perifrastiškai, akcentuojant apsisvalymo po ligos pasekmę: „Nowa koryść po zaráżcie“ („Nauja nauda po maro“).

139 D₁₀₁ r–v, žr. šioje knygoje, p. 202.

140 D₁₀₁ v, žr. šioje knygoje, p. 202.

Kaip ir anksčiau, taip ir čia vėl Dievas piešiamas tarsi žemėje ūkininkaujanti antropomorfinė būtybė, galinti keisti, lyg lėles remontuoti žmonių kūnus arba kaupti juos lyg gerai perdirbto maisto atsargas.

Miklumas¹⁴¹. Dar vieną embleminę kompoziciją pradeda piešinys su tokia alegorine subskripcija:

*Plaukiojančių burbulų sukūrė žvejys, smeigėmis prikabino nukarančius kablius, idant išviliotų iš jūros visokios rūšies žuvis, ir išvydo žuvis, protingesnę už save.*¹⁴²

„Troškimas“ pradedamas serija pageidavimų, susijusių su apdairumu ir atsparumu tikrinu vardu neįvardyto sielos priešo (matyt, Šėtono) klastoms ir Dievo mokslo skleidimu po pasaulį:

*O kad būtų pažinusi mano siela laikinus kablius, kuriuos priešas numetė už nugaros, kad nematyčiau, ir apvyniojo juos tarsi malonumo bandelėmis, apgaulės maistu, idant nesisaugočiau. [...] O kad būtų išaiškėjęs mano priešinio gudrumas, kaip jis naktį mankštinasi tam, kad siutėtų dieną, ir kaip sugalvoja sudėtingų priemonių tam, kad lengvai pakliūtų koją. [...] O kad tavo, Viešpatie, baimės ir nekintamo garbinimo pamaldus mokslas ir menas taptų svarbiausias žemėje ir karaliautų tautose, net priešiškoje ir pagoniškoje.*¹⁴³

Į kiekvieną pageidavimą (įvykdomą ir neįvykdomą) skamba ryžtingas, anafornomis (*essem...*, *essem...*) paryškintas subjekto atsakymas apie savo paties alegorinę funkciją ar misiją:

Būčiau tartum plaukikas, kurį persiritę vandens išmetė į krantą ir padarė saugų nuo daugelio bangų įžūlaus šėlsmo. [...] Būčiau tartum intynininkas gimnastikos aikštelėje, stebintis kviečiantį į kovą, atpažįstantis kišantį koją, jo klastas ir kruvinus užpuolimus. [...] Būčiau tartum vyras, džiaugis gausaus lobio šūsnimi ir ruošias

141 Ir graikiskas pavadinimas *Αρχίβοια*, ir lotyniskas *Sollertia* nurodo į proto miklumą, apskrumą, išradingumą, o lenkiškame leidime yra reikšmės poslinkis į susitarimo sulaužymo, apgaulinėjimo, sukčiavimo, net išdavystės pusę: „*Żdrądźcie wolne opárćie*“ („Laisva parama apgaulinėjimui“).

142 D_[6] r, žr. šioje knygoje, p. 203.

143 D_[6] v, žr. šioje knygoje, p. 204.

*įvairią prabangą tau, mano gyvajam Dievui, idant tarp saugiųjų saugiai aukočiau priimtiną auką kasdien tavo švenčiausiajam vardui.*¹⁴⁴

Embleminės grandies eksplikacinę dalį užbaigia malda, kuria tikinčiojo sielai prašoma vingrios žuvies nuovokos:

*Suteiki žuvies, pastebinčios mirties klastas, nuovoką, kad mano siela, vienintelė tarsi vienaragis, slapta nuo žvejojantiųjų atpažintų plėšrius kablius ir apvalkalus. Leiski, ir būsiu tarsi žuvų tunto vedlys, saugąsis nuo pinklių, kurias [jis, t. y. priešas, – vert. past.] pagamino tiems, kurie paniekino mane ir mano stiprybę palygino su mirusiųjų šėšėliais. Tu, kuris pramynėi išganymo kelią, duoki mums apdairumo gudrybę.*¹⁴⁵

Čia, kaip matome, rašytojas nepraleidžia progos įterpti užuominą į dar vieną mitinį gyvūną, garsėjusį gudrumu ir nesugaunamumu – vienaragį. Gali būti, kad lygindamas savo sielą su šiuo gyvūnu, nepamiršta ir jo alegorinės tapatybės su Kristumi, kuris tikriausiai turimas galvoje ir paskutiniame šio „Troškimo“ sakinyje: „*Tu, kuris pramynėi išganyimo kelią*“¹⁴⁶.

Spyriojimas¹⁴⁷. Devyniolikame Chaleckio alegorijų rinkinio embleminame segmente piešiama netobulo žmogaus, patiriančio dvasios ir kūno kovą, situacija:

*Dėl menkutės narsos nepatobulėjau: dėl to parengiau sau raktą, kad supainiočiau besispyriojančiojo jėgas.*¹⁴⁸

Kadangi neužtenka dorybės ar galios siekiant tobulumo, subjektas paruošia sau raktą kaip tam tikrą priemonę, skirtą sutramdyti savo priešgyniaujančiam kūnui.

144 *Ibid.*

145 D_[6] v–D_[6] r, žr. šioje knygoje, p. 204.

146 D_[6] r, žr. šioje knygoje, p. 204.

147 Graikiskas pavadinimas *Evavtíotης* ir lotyniskas *Reluctatio* vienas kitą suprantamai atitinka (nors lotyniskas vaizdingesnis, susijęs su imtynių kontekstu, plg. bendrasaknių veiksmažodį „luctor“ – „imtis“, „galynėtis“), o lenkiškame leidime esmėi nusakyti pasitelkta daugiau žodžių: „*Silá sprzećiwieniem polecżona*“ („Su pasipriešinimu sujungta jėga“).

148 D_[6] v, žr. šioje knygoje, p. 205.

„Troškimas“ išplečia šią užuominą. Jo pradžioje glaustai dėstoma žmogaus nuopuolio istorija, kuri perteikiama kaip subjekto samprotavimai, sakomi betarpiškai pačiam Dievui. Nesunkiai galima atpažinti Antikos „aukso amžiaus“ ir Šv. Rašto žemiškojo rojaus topiką, išradingai jungiamą į graikščius poetinius paveikslus krikščioniškoje literatūroje nuo IV a.:

Mūsų dvasios drąsą išmėginai ir pažinai iki šiol per Adomą, mūsų protėvi. Kai sukūrei savo žemę ir padarei, kad [ji] pasirodytų žmogaus akivaizdoje [savo] nuostabią įvairovę, tarsi spindinčios jaunutės sužadėtinės grožiu, dangus visokeriopu atžvilgiu tarnavo žemei, ir žemė be žmogaus darbo duodavo gausų derlių. Kūnai nepažinojo susilpnėjimo; nežinojo sveikatos nuostolių, nebuvo jokių ydingų pojūčių, kadangi nebuvo priežasties nukrypti. Rankos nepatyrė žmogūdydžių, o kojos atsiklausdavo įsakančio ir vedlio, kuris yra numyse.¹⁴⁹

Idilišką rojaus paveikslą staiga keičia tragiško nuopuolio scena:

Atsekė iš paskos dėl laisvės padūkusio žmogaus drąsi ir įkyri blogybė ir nelaiminagai akimirksniu viską sugadino: dėl nuodėmės ir piktavališko nusižengimo įvyko jo nuopuolis, tarsi išsviedimas griausmo, drebinančio kalnų viršūnes ir pažeidžiančio pamatus.¹⁵⁰

Hiperboliškai pavaizduotas Adomo išvarymas iš rojaus tampa apmąstymų apie žmonijos moralinę degradaciją branduoliu: nubaustas ir tartum pataisytas žmogus savo vaikų palikuonims ir būsimoms tautoms perdavė užsispyrimą ir kietiširdiškumą, kurio Viešpats negalėjo pakęsti, bet, skatinamas savojo gailėstingumo, jis sukūrė planą savo rūstybės ir noro sunaikinti žmoniją priešaisčiai panaikinti: paruošė medį savo kūriniiui – alegoriniam Avinėliui – kaip atpirkimo aukai. Ir būtent šioje vietoje subjektas išvelgia medį arba kryžių kaip alegorinį raktą, Dievo paimtą iš žmogaus (ar galbūt žmogaus sąmoningai įteiktą Dievui), – žmogaus dvasios pastangas siekti to, kas Dievui priklauso, nepaisant kūno pasipriešinimo, o tokias dvasios pastangas, nors tai nėra tiesiogiai įvardyta, tikriausiai pademonstravo

149 D₁₆₁, t. žr. šioje knygoje, p. 206.

150 *Ibid.*

įvairūs Dievui atsidavę pranašai ir teisuoliai bei tas minėtas naujasis Dievo „kūrinyš“ – Avinėlis, t. y. Kristus (beje, niekur Chaleckio *Alegorijose* šiuo vardu nepavadintas):

Nutvėrei tarsi raktą stengimosi norėti to, kas tavo, priešingai mūsų kūno spyrtiojimui – si, ir surentei kūną pagal savo įstatymą ir jo vaikštynes nukreipei į savo alėjas.¹⁵¹

Remdamasis ankstesniais teisiųjų, kuriuos Dievas pasiėmė „į savo alėjas“, prieš tai perkeitęs jų gendančius kūnus, pavyzdžiais, šio „Troškimo“ subjektas pabaigoje prašo tokios pat malonės ir sau:

Taigi jei mano kūnas spardosi, jeigu kažką turi, kuo galėtį nusipelnyti malonę, galvo-trūkčiais nusinešk ir padaryk mane visą tavo.¹⁵²

Saugumas¹⁵³. Dvidešimtają alegorijų rinkinio kompozicija tęsiamas pasirengimo kovai motyvas, alegorinė subskripcija skamba kovingai:

Paruošė ginklus – savo rūsties įrankius – ir ištempė aplinkui tinklą nuo keršytojo, dangi nepaprastai pamilo nuolankumą.¹⁵⁴

Šį kartą ne subjekto siela, bet jos ieškomas Viešpats yra pasirengęs kovai. „Troškime“, kuris parašytas kaip jaudinanti nuolankaus tarno panegirika ar džiaugsmo giesmė (psalmė) savo globėjui ir užtarėjui, Viešpats vaizduojamas kaip kovotojas už jį mylinčią sielą, jos guodėjas, gynėjas, vedlys ir šlovės šaltinis. Subjekto žodžiai, neretai primenantys psalmininko žodžius, keliskart nuskamba kaip giesmės priedainis įvardijant Dievo veikimo sieloje ir sielai teikiamos reikšmės aspektus:

151 D₁₆₁, v. žr. šioje knygoje, p. 206.

152 *Ibid.*

153 Graikiškas pavadinimas Ασφάλεια ir jį atitinkantis lotyniškas *Securitas* pirmiausiai sukuria saugumo, nepažeidžiamumo, netrikdomumo temos įspūdį, o lenkiškame leidime akcentuojamos kitos vertybės, susijusios su vidiniu saugumu, gerųjų savybių išsaugojimu: „Obroną pokory lutošé [sic! = litošč]“ („Nuolankumo apsauga – gailėstingumas“).

154 E t. žr. šioje knygoje, p. 207.

Tu esi mano paguoda, Dieve, nuo supančiųjų mane, nuo aplinkui budinčiųjų, kai aš išsiuosi [...]. Mano saugiausias saugumas esi tas pats tu. [...] Mano įžvalgumas esi tas pats tu. [...] Mano šlovė pergaleje esi tas pats tu [...].¹⁵⁵

Subjektas nesiekia sau prisiskirti jokių laimėjimų, visą savo šlovę paškiria Viešpačiui ir tai paaiškina tuo, kad Viešpats nepaprastai brangina nuolankumą:

Kadangi užjauti nuolankumą ir vertini jį labiau už bet kokią dangaus vertę ir statai jį tarp dangaus postamentų, ant kurių laikosi tavo karalystės gyventojai, tavo architektūros postamentų, dangaus ir žemės tartum patvarios sgrangos dieviškųjų ramsčių. Saugai nuolankumą panašiai ir žemėje, o apatinė grandis yra dorybės maitintoja ir augintinė.¹⁵⁶

Šioje vietoje filosofškai apmąstoma nuolankumo reikšmė, jo vieta dorybių, sudarančių dangaus karalystės lyg gyvo organizmo ar fizinę formą turinčio statinio struktūrą, hierarchinėje sistemoje. Antai vienoje Bizantijos vienuolio, Šv. Mamanto vienuolijos abato, Simeono Neoteologo (Συμεών ο Νεός Θεολόγος; 949–1022) kalboje, kuri kartu su kitais jo kūriniais buvo išversta į Lotynų kalbą Jezuito Jokūbo Pontano ir išleista 1603 m. Ingolštate¹⁵⁷, užsimenama apie tam tikrą dorybių išsidėstymą sluoksniuais:

Omnes itaque virtutes bonum quoddam sunt: omnium vero caput quoddam, et pedes esse oportet: corpus enim sine capite, ac pedibus constare nequit. Pedes virtutum sunt humilitas, caput charitas. Absque his duabus virtutibus omnis alia virtus vana, et inanis est. Omnes siquidem virtutes simul columnae possunt comparari, cuius basis humilitas, caput charitas, Deum portans. Nam sub charitate sunt ordine quodam miseratio, compassio, eleemosyna, communicatio, patientia, longanimitas, beneficentia, et quae deos facit, benignitas. Circum humilitatem autem quasi circa basin columnae

¹⁵⁵ E v, žr. šioje knygoje, p. 208.

¹⁵⁶ E v–E, r, žr. šioje knygoje, p. 208.

¹⁵⁷ Skaitmeninės kopijos prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?id=5ekFGpOU1soC&pg=PA71&lpq=PA71&dq=%22bafis+humilitas%22&source=bl&ots=pBqw85NPSz&sig=zifY2sTddISQXnBG3DSSYRpst4&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwjnr_xhPjVAhXFd5oKHSdhDK4Q6AEINzAE#v=onepage&q=%22bafis%20humilitas%22&f=false.

versantur obedientia, tolerantia, cognitio, prudentia, humanae imbecillitatis, et altitudinis diuinae cognitio, pro Dei beneficiis gratiarum actio, qui benefacit a dextris, et a sinistris, per ignominiam et bonam famam.¹⁵⁸

Meditacijos pabaigoje pažymimas Dievo dėmesys nuolankiesiems ir rūpybė jų niekintojams. Paskutiniu sakiniu vėl tipiškai kreipiamasi su malda, tik ne dėl asmeninio reikalo, o dėl bendros gerovės ir tvarkos visoje žemėje, siekiant joje įtvirtinti nuolankiųjų žmonių valdžios prioritetą:

Kad kartais pažemintasis nepargriūtų ir nepritrūktų, kas jį pakeltų. Kad nepakiltų susivieniję išdidieji ir neišpūstų jų pamišimas ir jie nepagrobūtų į savo valdžių žemės, vienintelis Tu, kuris rūpiniesi abiem karalystėmis, amžinai uždrauski.¹⁵⁹

Atžalynas¹⁶⁰. Dar vienas mįslingas paveikslas pateiktas dvidešimt pirmos embleminės grandies graviūroje ir ją nusakantiame epigrafe. Jis skamba lyg pranašystė:

Išlįs lyg žolė iš puodžiaus indo jo dorybė, pro plyšius stipriai išsiverš ir savo laiku duos vaisių.¹⁶¹

¹⁵⁸ Kursyvas – originale, ties juo parašėje nuoroda: „2. Corinth. 6“, taigi tai laikoma citata iš 2 Kor 6 (bet iš tiesų tai laisva 2 Kor 6, 7–8 parafrazė). Vertimas: „Taigi visos dorybės yra kažkoks gėris. O jos visos turi turėti kažkokią galvą ir kojas: juk kūnas negali egzistuoti be galvos ir kojų. Dorybių kojos yra nuolankumas, galva – maloningumas (meilė). Be šių dviejų dorybių kiekviena kita dorybė yra tuščia ir bergždžia. Nes visos dorybės sykiu galima palyginti su kolona, kurios bazė – nuolankumas, o galva – maloningumas (meilė), laikantis Dievą. Mat po maloningumu tam tikra tvarka išsidėsto gailėstis, užuojauta, išmalda, dalijimas(is), kantrybė, pakantumas, geradarystė ir tai, kas daro dievais, palankumas. O aplink nuolankumą tarsi apie kolonos bazę sukasi paklusnumas, kantrumas, pažinimas, išmintis, žmogiško silpnumo ir dieviškos aukštybės suvokimas, padėka už geradarystes Dievo, kuris teikia malonę iš dešinės ir iš kairės, per nešlovę ir gerą šlovę.“

¹⁵⁹ E, r, žr. šioje knygoje, p. 209.

¹⁶⁰ Graikiškas pavadinimas Αβήροις ir lotyniškas *Propago* vienas su kitu susiejami augimo, didėjimo, kerojimosi reikšme, nors būtent lotyniskasis pasižymi ryškiau išreikštu naujos gyvybės atšakos iš seno kamieno ar šaknų atsiradimo ir jos užderėjimo reikšminiu atspalviu, ir tuo aiškiau (nei graikiškoji jo alternatyva) atspindi po juo pateiktą paveikslėlį. Lenkiskame leidime šios embleminės kompozicijos pavadinime labiau akcentuojama palikuonių galios, jėgos gausybė: „Mnoftwá sítu pokolenia“ („Daugybė atimjos jėgų“).

¹⁶¹ E, v, žr. šioje knygoje, p. 209.

„Troškimas“ pateikia subjekto maldas ir apmąstymus apie žmogiškosios prigimties silpnumą, nuo pirmojo sakinio kreipiamasi į Viešpatį pagalbos, kad savo palaiminimu panaikintų prigimtinės nuodėmės padarinius – nevaisingumą ir kūniškas silpnybes. Keturis kartus Viešpats kviečiamas taisyti žmogaus prigimties netobulumus: trapumą („*fragilitatem*“), kuris primena užsispyrusį vyrą, niekinantį savo mokytoją, taisytoją; nežabotus jausmus („*affectus*“), tokius kaip pyktis ar kūno malonumų geidimas; Dievo dovanomis įvardytus gebėjimus ir įpročius, nukrypčius nuo teisingo kelio ir tapusius kūno vėgais; taip pat žmogaus gyvenamosios aplinkos ar sielos būstinės „ankštumas“ („*habitaculi nostri angustias*“). Pastaruoju pageidavimu pažymimas dvasinės šviesos trūkumas, o ji reikalinga tam, kad širdyse sudygtų pagarbios baimės sėkla ir, užaugusi it žolė, išsiveržtų į išorę:

*Taisyki mūsų buveinės trūkumus, į jos tamsumą savo šviesą įneški: tegu, kai subręs, turi išėjimą iš mūsų širdžių pagarbios tavo, Viešpatie, baimės sėkla. Jos išėjimas tegu būna tartum žaliuojančios žolės, spėriai artėjančios prie savo vaisingumo viršūnės, šakelių išėjimas.*¹⁶²

Išsakęs embleminės kompozicijos pradžioje pageidavimą, atliepanti išspausdinto paveiksluko vaizdą ir epigrafą, Chaleckio *Alegorijų* subjektas jį dar retoriškai pagrindžia argumentais apie stipresniojo ir silpnesciojo santykių etiką ir savo žodžius apibendrina prašydamas, kad Dievas apdovanotų žmogų tuo, ko nedavė ar pašykštėjo gamta:

*Juk kokias šlovė galybei didžiūotis prieš silpnąjį, kurį jo paties neganda parbloškė? Kokia garbė tvirtybei prieš neigalumą, įvartytą į jungą? Arba kokias paguoda rūstaujant, jeigu sunyktų tavo rūstybės akivaizdoje tas, kuris tarsi šešėlis nepastovi vietoje? Dėl to maloningai parūpinki tai, ko nedavė gamta: ką uždarė, skubiai atidenk ir atidaryki; tai, ko davė šykščiai, savo dosnumo malone išplėsk iki gausėsio kiekio.*¹⁶³

Kaip matome, argumentacijai ir prašymui nepagalvėta retorinių priemonių: pasitelkta serija retorinių klausimų, anaforų, homooptotonų (*gloria potestatis, laus fortitudinis, consolatio indignationis*) ir antitezių (*potestatis – infirmo,*

162 E₁₀₁ r–v, žr. šioje knygoje, p. 212.

163 E₁₀₁ v, žr. šioje knygoje, p. 212.

fortitudinis – debilitate, non dedit – praesta, clausit – aperi & reclude, parce dedit – extende in plura).

Pergalė¹⁶⁴. Dvidešimt antrąją kompoziciją Chaleckis pradeda koją traiškomo gyvūno piešiniu, kurio verbalinėje alegorijoje pateikiama papildomų užuominų apie šią situaciją:

*Suvaitojo, ir jo kulno stiprybėje buvo sutrypta gyvatė dykumoje tarsi neganda, gimusi po lietaus.*¹⁶⁵

„Troškimas“ pradedamas subjekto nusiskundimu dėl nuogumo baimės (*timor nuditatis*), dėl dvasios jėgų stokos, dėl nesėkmingos kovos ir pergalės, po kurios mūšio iniciatyva priklauso pralaimėjusiam, ir prašo Dievo globos. Toliau emociškai padidinama nesėkmė po pergalės:

*Koks tas praeikšmas, kai nematomas blogis atima palaimingą gėrį? Kokia didelė nedorybė, kai geresnis sutvėrimas kenčia ir vaitoja?*¹⁶⁶

Iki šios vietos galima buvo įsivaizduoti krikščionio viduje vykstančią alegorinę dvasinę kovą tarp tikėjimu įdiegtų vertybių ir už jas silpnescių ydų, kuriuos linkusios iš naujo pulti, kai pristinga dvasinių jėgų. Tačiau toliau pateikiamas labiau sukonkretintas, Šv. Rašto tekstais ir jų aiškinimo tradicija paremtas ir poetiškai sutirštintas Šetono, „senojo šliužo“, vykdančio pražūtingą žmonių sielų grobimo ir naikinimo misiją, paveikslas:

*Senasis šliužas, bjaurus žvėris, tvano padugnė, gundytojas [atsiradęs] prieš laikų pradžių, kuris mintą gyvais ir mirusiais, pačioje pradžioje tykantis žmogaus, visų žmonių kartų griovėjas, mažumėlę susilaiko nuo pasaly, kol išitaria mano trūkumus ir pakankamai išnagrinėja mano gyvybės galią; idant pakvištų mane tarsi grūdą po savo piesta ir tarsi skanų valgį nuleistų į savo pilvo gilybę. Jo gerklė – stačiai krintanti bedugnė, kuri grobia, pražudo, naikina nepalaujamai.*¹⁶⁷

164 Graikiškas ir lotyniškas pavadinimai (Nikė ir *Victoria*) vienas kitą tiksliai reikšme atitinka, o lenkiškame leidime pavadinimas platesnis ir žaismingesnis: „Wejoly w posilku poiedynek“ („Smagi dvikova dėl valgio“).

165 E₁₀₁ r, žr. šioje knygoje, p. 212.

166 E₁₀₁ v, žr. šioje knygoje, p. 213.

167 *Ibid.*

Chaleckio laikų skaitytojų Sėtonas turėjo atrodyti bjaurus ne tik kaip juodrus viliojtojas ir besotis padaras, bet ir kaip žmogaus psichikos žinovas.

Ši meditacija, kaip ir daugelis ankstesniųjų, pabaigiama malda, kuria Viešpats kviečiamas reikšmingai pagelbėti sielai jos kovoje – sutrypti ją persekiojančią gyvatę, sutrinti jos galvą ir pašalinti jos sudaromas kliūtis iš kelio, vedančio į dangų.

S u k i m a s i s¹⁶⁸. Priešpaskutinis embleminis segmentas pasižymi ir įdomiu piešiniu, ir mįslinga subskripcija, suformuluota pirmuoju asmeniu ir todėl primenančia antikinės Simfosijaus (Caelius Firmianus Symphosius, apie IV–V a.) mįslės (jos eiliuotos, bet dažniausiai kiekvienas mįslės objektas kalba apie save pirmuoju asmeniu¹⁶⁹):

168 Graikiškas pavadinimas Εὐτροπία reiškia gerą, sklandų bėgimą ar tolygų sukimimą, lotyniškai *Volubilitas* dar labiau nusako sukimimą ratu, spirale, o lenkiškame leidime pavadinimas išplestas iki teiginio: „Żywot wlaŹne ściganie“ („Gyvenimas – savęs persekiojimas“).

169 Kaip pavyzdys galėtų būti kad ir pats pirmasis hegzametų tercetas iš jo mįslių šimtinės, kur savo savybes mįslingai nupasakoja stilius, rašytojo instrumentas (t. y. rašiklis ar brėžiklis):

De summo planus, sed non ego planus in imo

Versor utrimque manu: diverso munere fungor.

Altera pars revocat, quidquid pars altera fecit.

(Iš viršaus platus, bet nesu aš platus ir iš galo.

Varto abipus mane ranka, ir pareigos keičias.

Atmeta pusė antra, ką pirmoji buvo padarius.)

Citatoje, išskyrus kai kuriuos raidžių rašybos ir skyrybos niuansus, remtasi šiuo leidimu: Timothy John Leary, ed., *Symphosius, The Aenigmata. An Introduction, Text and Commentary*. (ser. *Bloomsbury Classical Studies Monographs*), London, N. Y.: Bloomsbury Academic, 2014, p. 39. Simfosijus nebuvo vienintelis mįslių šaltinis XVII a. pradžios rašytojui, mįslėmis domėjosi Renesanso humanistai, buvo tokių, kurie rinko iš įvairių antikinių ir Naujųjų laikų autorių ir sudarinėjo bei publikuodavo jų kolekcijas. Vienas iš tokių rinkinių – XVI a. pab. publikuota *Aenigmatographia, Sive Sylloge Aenigmatum et grithorum conuallium. Ex varijs et diuersis auctoribus, tam antiquis, quam nouis, collectorum, et vno volumine comprehensorum*. [...] *Ex recensione Nicolai Reusneri Leorini, Iurisc. Comitit. Palatini Caesaris et Consiliarij Saxonici*. [...] Francofurti: impensis M. Georgij Draudij & Philippi Angeli, M. D. IC. (prieinama per internetą: <https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=bs00020616&pimage=9&v=2p&nav=&l=en>), greitai sulaukusi ir antrojo leidimo (1602). Dar vienas panašus rinkinys, pasirodęs panašiu laiku, – *Aenigmata et griphi veterum ac recentium: cum notis Iosephi Castalionis I. C. in Symposium*. [...] *Ad hęc Pythagorę Symbola. Et Ioan. Iuis] Aegidij Nuerciensis Adagiorum Gallis vulgarium hac recenti editione auctorum in lepidos et emunctos Latinae linguae versiculos traductio*, Duaci: apud Carolum Boscardum [...], c15 15 CIII. [= 1604]. (Šios knygos kopija taip pat pasiekama per internetą.)

*Mano pamatai glotnūs ir lyg taškas gerai išlenkto lanko kuproje. Todėl mano buveinė nepastovi ir mano poilsis – nesibaigiantis bėgimas.*¹⁷⁰

„Troškimas“ jau pačiu pirmuoju sakiniu patvirtina nuojautą, jog čia užmenama mįslė (šį žodį išretiname):

*Nereikia tau, Viešpatie, vertėjo tiems dalykams, kurių siekia mąstymas, arba tam, ką sako mūsų širdis: nestokoji ir mįslių (aenigmatum), kurias išreiškia nuovokus protas, aiškintojo.*¹⁷¹

Subjektas išaukština Dievo visažinystę ir žmogui sunkiai pasiekiamą nepriklausomybę nuo padėjų – vertėjų, mįslių aiškintojų. Toliau dėsto, kad Dievui yra puikiai pažįstamos visos žmogaus būsenos, pastangos, norai ir jų gerumas, Jo giliai žvilgsniui pasiekiamos slaptos mintys, alegoriškai užstatotos maištingo kūno sutvirtintais vartais:

*Pažįsti visokias savojo gyvūno būsenas. Vartus, kuriuos uždarė ir sutvirtino kūnas, tu pats atveri giliu žvilgsniu. Visas žmogaus pastangas pralenki savo pažinimu ir kiekvieną tuščių vietą užpildai visagalybe. Apie Mūsų norų gelmes pats išmanai ir patikrini gerumą jų antplūdžiui.*¹⁷²

Skirtumo tarp žmogaus ir Dievo intelektualinių ir valios galių apmąstymas veda prie subjekto pagarbaus nusizeminimo, pripažįstant Dievo pranašumą ir kitose srityse: žmogaus ir Dievo kitoks yra pagrindas, į kurį remiasi; kitoks atsparumas gedimui ir kitimui laiko atžvilgiu; kitokia darbų išliekamoji vertė. Būtent ties žmonių darbų apmąstymu sustojusi rašytojo (ar jo kūrinio subjekto) vaizduotė piešia vieną vaizdingą palyginimą, primenantį alegorinėje subskripcijoje užmintą mįslę:

Visi žmogaus darbai – tarsi saikingas rutulio pabuvimas apvalybės taške; rutulio, leikiančio per nuokalnės arba skubančio stačiu keliu. Jie [t. y. žmogaus darbai – vert. past.]

170 E₁₆₁ v, žr. šioje knygoje, p. 214.

171 E₁₆₁ r, žr. šioje knygoje, p. 215.

172 *Ibid.*

neturi patvarumo iki pat visų amžių sumyktimo ir nebus priskirti prie tų, kam dovel nesugesti arba stovėti be pakitimo.¹⁷³

Kaip atskiri žmonių darbai anksčiau ar vėliau bus pamiršti, taip ir visos gyvenimas neamžinas, turi pradžią ir pabaigą, bet iki tos pabaigos niekur nėra ramybės ir poilsio, gyvenimas nuolat lekia it paspartas ar iššautas sviedinys!

Akivaizdžiausiai ten pat, kur mirtis, atsidiūrė ir žmogaus dalis. Lekia žmogaus gyvenimas tarsi pastūmėtas išmetamasis sviedinys, kol, netekęs galios, išsieikvojęs ir nerūkalingas nukrinta. Net jeigu ieškočiau, aplinkui save poilsio nerasiau, kadangi laikas, kai aš senstu, yra laužomas lyg medis prie vandeny, o visą mano veiklą žemėje tartum viesulas nuneša permaina ir žiaurios mirties riba.¹⁷⁴

Šiais žodžiais pabaigama subtiliai atsakyti į subskripcijoje pateiktą užuominą, ir tampa aišku, kad mįslėje kalbėta apie žmogų ir jo gyvenimą žemėje. Pakankamai niūrų ir pesimistišką paveikslą nutraukia trumpas paskutinis sakinys, prašymas Dievui, beje, ne individualus, o sakomas visos žmonijos vardu, kad išlaisvintų sielas iš kūno vergijos, išplėstų iš šio neramaus pasaulio ir nuneštų ten, kur amžina ramybė.

Laiminga pabaiga¹⁷⁵. Paskutinė embleminė grandis turi ilgesnį alegorinį epigrafą iš penkių teiginių, glaudstai aprėpiančių penkias reikšmingas žmogaus gyvenimo realijas – kūną, sielą, kapą, šlovę ir poilsį po mirties:

Kūnas – klajūno vyro išnara. Jo siela – baltutėlis balandis, nešąs šaką baltojo sosto akivaizdoje. Jo kapas neturi akmens ir ištaigingumo; jo šlovė – žmonių susibūrimuose.

O poilsis – žmonijos tėvo Abraomo gelmėse.¹⁷⁶

„Troškimas“ aptaria visas epigrafe paminėtas realijas, tačiau ne sistemiskai, o pagal laisvą rašytojo vidinio pašnekesio su Dievu minčių tėkmę. Pagal turinį visa meditacija skyla į tris nevienodas dalis. Pirmoji, kuri didžiausia,

173 E_[6] r–v, žr. šioje knygoje, p. 215.

174 E_[6] v, žr. šioje knygoje, p. 215.

175 Graikiškas ir lotyniškas pavadinimai (Τέλος μακάριον, *Finis beatus*) vienas kitą aiškiai atliepiantys, o lenkiškame leidime šiek tiek kitaip suformuluota: „Kres wymierrzony“ („Pamatuota pabaiga“).

176 E_[6] r, žr. šioje knygoje, p. 216.

skirta dar kartą pasiguosti Viešpačiui dėl žmogiškosios būties vargingumo. Ne kartą jau minėtu rašytojo mėgstamu anaforų principu (penkiskart kartojant įvadinę sakinio frazę „*Non est illic*“) išvardijami jos trūkumai: trūksta jai tvirtumo, tobulumo, palaimos, sąryšio ir grožio, trumpai ties kiekviena savybe sustojama ir paaiškinamos jų trūkumo priežastys:

Tenai nėra tvirtumo: ir žmogaus klestėjimas tvarus tėra tartum žuvis, žaidžiančios su kita, greitumas. Nėra ten tobulumo. Geriausia, kas tenka žemėje žmogui, – sveikata ir turtai: tačiau ir vieno, ir kito turėjimas – tarsi oro, po išsiveržimo paliekiančio paprastą tuštumą, pagrobimas. Nėra ten palaimos. Taip pat neužtikau ir jokios savo laimės savo kūne, kadangi irimas ją išsklaidys. Nėra ten sąryšio: priešingai, tarsi šarvai, nutraukti nuo kūno, neuždengia jokios jo dalies, taip ir kūniškumo drabužis [niekam netinka] po to, kai pasiliko tik vienas. Nėra ten grožio. Taigi kaip pasirodysiu su tokiu dideliu prasčiokiškumu, apsuptas neapkenčiamos palydos? Tavo, Viešpatie, dvasios angelai, kuriuos nuo pradžios aprengei gražumu, šviesos gyventojai, žiba savo grakštumu bei tavo akivaizdoje kasdien teikia malonumo, ir dieviška tavo šviesa yra jų spindesys. O aš, jei pasigirsiu savo kūno geiduliais, nebūsiu negendamybės dalininkas. Jeigu džiūgiausiu dėl savo dvasios ir žinojimo tuštybės, prarasiu bendrystę su angelais. Štai, visuose dalykuose savo grožio paieškojau ir nesuradau.¹⁷⁷

Antroji dalis trumpa, bet svarbi, nes subjektas dalijasi tuo, ką rado savyje geriausia. Didžiausias turtas ir vertybė, kuri gali sudominti Dievą, – nuolankumas, į jį sudeda visas savo viltis:

Liko man tikrai nuolankumas, į kurį maloningai atsižvelk ir pagal jo prisilėgimą pakelki bei išaukštinki jį.¹⁷⁸

Pabaiga sugrąžina skaitytojo dėmesį į pačią pradžią (plg. mūsų išretintus žodžius toliau pateikiamoje citatoje), tačiau visų penkių alegorinės lemos teiginių aiškiai neatspindi, veikiau primena laisvą užduotos temos interpretaciją, parafrazę. Ištestoje finalinėje maldoje kalbama apie skirtingą kūno ir sielos dalį:

177 E_[6] v–E_[6] r, žr. šioje knygoje, p. 217.

178 E_[6] r, žr. šioje knygoje, p. 217.

*Ir po kūno – tarsl i š n a r o s (numestų šarvų) – netektimo prie vartų leiski (mano sielai) įeiti žvilgančiai tarsi balandžiui, kuris pasirodo su tokiu grakštumu, kokį sau paruošė gyvenime; apsvilkusiai pirminiu baltumu su tyra sąžine ir teisinga širdimi, vienintelei manajai [sielai], nešančiai vynuogės ir pirmutinės nekaltybės šakelę iki pat tavo šventovės vidaus. Kur gyvenimas be pradžios, be pabaigos tu pats sau esi ir tavo džiaugsmas yra tau iš vienintelio savęs, ir vienintelio tavęs vieninteliame tavyje ir vienatiniam mano Dieve. Ten priimk mane, tremtinį, ten įkurdink k l a j ū n a, ten pat paskirki bendrą dalį su geriausiaja kūrinija nematuodamas laiko. Tu, kuris išimi ir išlaisvini sielą iš nepatvarumo molio, statyk mane su palaimintaisiais savo didybės soste.*¹⁷⁹

Kūnas traktuojamas kaip išnara ar nuplėšiami šarvai ir jie, prieš žengiant į dangų, turės būti palikti prie dangaus vartų. Vis dėlto iš jų išsineręs klajūnas vyras, tapęs tyra siela lyg žvilgantis baltas balandis su pirmapradžio nekaltumo šakele snape, tikisi Dievo priėmimo naujoje būties dimensijoje.

Alegorinėje lemoje išsakytų teiginių apie žmogaus kūno kapo menkumą ir šlovės ribotumą čia nerandame, užuominų į tai esama nebent tarp eilučių, kur dėstoma apie žmogiškos (kūniškos) būties vargingumą. Poilsio Abraomo prieglobstyje tema taip pat nėra aiškiai išskleista, o Viešpaties šventovės ir sosto, šalia kurių ir yra Abraomo prieglobstis, vaizdas pernelyg neplėtojamas: ten yra palaimintųjų, angelų ir geriausios kūrinijos buveinė, ten „gyvenimas be pradžios, be pabaigos tu pats sau esi ir tavo džiaugsmas yra tau iš vienintelio savęs, ir vienintelio tavęs vieninteliame tavyje ir vienatiniam mano Dieve“.¹⁸⁰

IŠVADOS

Kaip matyti iš Mikalojaus Kristupo Chaleckio *Alegorijų* radimosi viso konteksto ir paties veikalo literatūrinio sluoksnio analitinės apžvalgos, šis retas, savita struktūra ir originaliu turiniu pasižymintis kūrinys atspindi būdingus XVI–XVII a. devocinei ir embleminei literatūrai bruožus, o kūrinio metaliteratūriniai elementai (autorius savirefleksiją liudijanti lotyniškojo ir lenkiškojo leidinio pratarmės ir dedikaciniai eilėraščiai) praskleidžia kūrinio sumanymo paskatų ir tikslų paslapties šydą. Smalsumas ir erudicija,

179 *Ibid.*, žr. šioje knygoje, p. 218.

180 *Ibid.*

pamaldumas ir dvasinės patirties kaupimas buvo pirminiai Chaleckio stimulai, kuriuos savo darbštumo, erudicijos, tikėjimo pavyzdžiais stiprino jo sutikti žmonės, draugai ir mokytojai. Anuometė devocinės ir embleminės literatūros medžiaga, taip pat religinė, teologinė literatūra jam pasitarnavo kaip pavyzdys ir gairės savaip išreikšti savo pamaldžius troškimus, mintis ir svajones. Nors įvairiose teksto vietose netrūksta aliuzijų į minėtą literatūrą, tačiau niekur ir nesama akivaizdžios imitacijos, atviro kitų tekstų citavimo ar persakojimo. Originalumu pasižymi ir bendra kūrinio kompozicija, ir atskiros sudėtinės dalys. Bendra kompozicija neleidžia tiesiogiai priskirti šio veikalo nei maldų-meditacijų sričiai, nei traktuoti kaip įprastinio embleminio rinkinio, bet skatina pripažinti šį dvilypumą kaip vienovę bei gretinti visą kūrinį su kitais devocinės literatūros eksperimentais (Jono Davido, Jeronimo Bildziu-kevičiaus, Tomo Treterio ir kt.). Simboliniai vaizdai (ikonos), jų antraštės ir turinį atspindinčios mįslingos prozinės subskripcijos taip pat dažniausiai nėra nukopijuotos, o kiekviena meditacinė dalis („Troškimas“, lot. „*Desiderium*“), nors ir pasižyminti biblinėmis aliuzijomis bei retorinių priemonių gausa (metaforomis, alegoriniais palyginimais, paralelizmais ir pakartojimo figūromis, vaizdingais epitetais, graikizmais ir pan.), vis dėlto nenukreipia skaitytojo dėmesio į vieną aiškų inspiracinį šaltinį, nesukuria kokio nors vientiso konceptualaus, aiškiau kompoziciniu planu ir logine minčių seka pagrįsto paveikslė. Kitaip tariant, žinomų tekstų užuominomis ir savitą įspūdį paliekančiomis priemonėmis nesiekama įtikinti, įrodyti, paveikti ar nuosekliai išdėstyti savo filosofinių nuostatų, religinės doktrinos; tai panašiau į laisvą, intuicijos paviduotą spontanišką mintyse iškilusių vaizdų, atmintyje išsaugotų religinių motyvų bei pamaldžių troškimų (glausčiau išreiktų piktoraline ir verbale alegorija) išsakymą. Atpažįstamam simboliui ir užuominas Chaleckiui ir jo amžininkui tokia knyga buvo kartu ir intelektualiai pramoga, ir proga religinei savirefleksijai, o joje įamžinti teoriniai konceptai, analogijos ir palyginimai turėtų nors kiek dominti ir mūsų laikų mąstytojus, humanitarus, dvasingumo ieškotojus.